Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

Бүгэдэ арадай газетэ

1921 оной декабриин 21-нээ гаранз

1993 ОКТЯБРЬ 28 Намарай нүүл (нохой) нарын 13 ЧЕТВЕРГ Гарагай 5 № 206 (18818) Газетын сэн захилай 2 тух. Хэлсээтэ сэн

Буряад Республикын Верховно Соведэй Президиумдэ

ХУУЛИ ХҮН БҮХЭНДЭ ХАБААТАЙ

Республикын Верховно Соведэй шэнээр һаяхан һунгадаһан Президиумэй ээлгэтэ заседани боложо, гүнэй байгууламжын хэдэ ...ын шухала асуудалнуудые хаража үзөөд, зохихо ...тоолнууд болон зарлигуудые баталаһан байна.

Нэн түрүүн «Түрэнэй алдаг тухай» Буряад Республикын Хуулинин проект зүбшөөгдөбэ. Нимэ проект Россиин Федерацийн засагай зурганай болон республикын Верховно Соведэй сессиин ...алгабаряар бэлдэгдэһэн ...лгаа юм ха. Тус Хуулини ...а ёнонуд, бүридэл болон ...ха шанар, эрилтэнүүд туй республикын Министрнүүдэй Соведэй Хиналтын, ...ршуудай болон захиргаадай хубаарилгын талаар ...элмэри эрхилхэ комитетэй түрүүлэгшэ К. Н. Бахтанов мэдээсэл хэбэ. «Юрэнэй ...ханние хүтэлбэрилгэ», «Түрэнэй тушаал», «Түрэ... алба хаагша», «Түрэ... алба дүүргэлгэ» гэһэн 5 ...мо бүлэгнёо, 38 статьяи ...а бүридэһэн Хуулини проект дотор оилгосогүй, гүйсэд тодорхойлогдоогүй найруулганууд. Россиин хуулинуудһаа дулдыдаха зүйлнүүд олон байжа, нилээд шанга хоорэлдөөн болоо. Депутадууд Яковлев В. Н., Языков Г. К., Егоров Н. Н., Устинов В. В. болон бусад шүүмжэлхы олон ажаглалтануудые хэлээд, һайжаруулха талаар тодорхой дурадхалнуудые оруулһан байна. Зүбшэн хэлсэлгын эсэстэ тус проектые хүсэндэнь хүргэжэ, заһабари, нэмэлтэнүүдые оруулаад, Верховно Соведэй удаадахи сессиин үзэмжэдэ табиха гэһэн тогтоол олоной дуугаар баталагдаба.

«Буряад Республикын эд хэрэглэгшэдэй кооперацин тухай» Буряад Республикын Хуулинин хүсэндэнь оруулха тушаа республикын Верховно Соведэй тогтоолой хэр дүүргэгдэжэ байһан тухай» асуудалаар Буркоопсоюзай түрүүлэгшэ Л. А. Блихер элидхэд хэхэдээ, бүхы юумэсэ һайн байһан шэнгеэр харуулхые ороолдожо, ажал хүдэлмэрилгээ дүнгүудые гүнзэгыгоор, даамгайгаар шэнжэлдэггүй байһанаа харуулаа. Президиумэй гэшүүдэй тодорхой асуудалнуудташье мүртэй харюу үгэжэ шадабагүй. Тус асуудал зүбшэлгые һамбаашалжа, элдэб налог, түлбэринүүдһээ хүнгэлэлтэ абаха гэжэ бодоһониинь эндэ һуугшадта эли байба. Гэхэтэй хамта хүдөөгэй ажалшадые хэрэгтэй эд бараагаар, эдеэ хоолой зүйлнүүдээр хангалга эбсэшэгүй муу байдалтай гэһэн үндэнэ баримталтай шүүмжэлэл тон зүб хэгдээ. Буркоопсоюзай дарганар екэнхи сагаа городто үнгэргэнэ, хүдөөгэй хүн зон тухай анхаралаа эрид һуларуулаа. Тус асуудал бэлэдхэл муутай, гүйсэд шэнжэлэгдээгүй гэжэ үгэ хэлэһэн олонхид тэмдэглэбэ. Энээндэ Верховно Соведэй Эд хэрэглэгшэдэй дэлгүүрэй асуудалнуудай талаар комитет, тэрэнэй түрүүлэгшэ В. С. Худугуев зэмэтэй гэжэ заагдаа. Президиумэй гэшүүдэй олонхинин дуугаар зүбшэлгэ болюулагдажа, дахинаа һайнаар бэлдэгдэ, ээлжээтэ заседани дээрэ энэ асуудал үшөө дахин хаража үзэхэ гэжэ шийдхэгдэбэ.

Саашадань урдань абтаһан хуулини элдэб актнуудта хубилатта, нэмэлтэнүүдые оруулха тушаа асуудалнуудыг харагдаба. Жэшээнь, үмсэлэлгын чегүүдээр гүрэнэй эд зоорини худалдагдадаг болоһон ушарые харааданаа абажа, бүхыдөө үмсэлэлгэһөө орохон мүнгэ зоорине хубаариха нормативууд хубилагдаа. Гүрэнэй болон муниципальна зоорнин объектнүүдые үмсэлһэнэй нормативууд ондо ондоо байха болоно.

Үтышье һаа, урдань «Сэрэгэй алба хэхэ талаар тогтоогдоһон гурим эбдэлһэнэй түлөө захиргаанай харюусалга шангадхаха тухай» Верховно Соведэй Президиумэй Зарлиг 1992 оной июлгий 20-до абтаһан, тэрээн соо элдэб гэмтэ ябадалнуудай түлөө элдэб хэмжээнэй яла түлэжэ гэжэ хараалагдаһан байна бшуу. Теэд саарһан мүнгэнэй үныи бууралд байхада, тэдэнэй хэмжээе дээшэлүүлхэ ушартай болоо ха юм. Жэшээлэн хэлэбэл, воинкомадай дуудалгада хүндэтэ шалтагаангүйгоор хоёрдохёо ерээгүй һаа, урдань 500-һаа 1000 хүрэтэр түхэригэй яла түлэхэ байгаа һаа, мүнөө абтаһан Зарлигай ёһоор, ажалай эгээл багга түлбэрнин хоёрһоо таба хүрэтэр дахин сэх хэмжээнэй яла түлэхэ ёһотой болоно. Нимэ Зарлиг баталагдаа.

Буряад Республика дотор хуряагдажа, мүн буляагдажа абтаһан материальна эд зоорни худалдаанда оруулха гурим тухай Дүрим баталагдаа. Жэшээлхэдэ, хуули бусаар наймаалагдажа байһан зоори, хильн саана гаргаха гэһэн эд хэрэгсэлнүүд гэхэ мэтэ баригдажа, хуряагдадаг гээшэ ааб даа. Тэдэнине удаан баринжа, хадагалжа байха аргагүй, тиимэһээ худалдагдажа ,мүнгэниинь түрэндэ орохо болоо бшуу. Нимэ ябадал энээнһээ хойшо гуримшуулагдахань гээшэ.

Верховно Соведэй Президиум республика дотор үгы хэгдэжэ гү, али хубилагдажа байһан Соведүүдэй арадай депутадуудые болон тэндэ худэлжэ байһан худэлмэрилэгшэдые социальна талаһаань лаб хангаха хэмжээнүүд түхай тогтоол баталан абаба.

Мүн Захааминай районой захиргаанай - территориальна хубаарилгада хубилалтануудые оруулжа, шэнэ Харацайн, Бортын, Бургалтайн-Адагай, Бүргын, Далахайн, Нуртын, Хужирай, Шара-Азаргын сомонуудые бии болгобо. Зарим сомоной Соведүүдэй нэрэнь хубилагдаа. Жэшээнь, урдань Мэлэ-Бортын сомон байһан һаа, мүнөө гансал Мэлын сомоной Совет болобо.

Республикын Верховно Соведэй сессиин шийдхэбэри дүүргэн, 1993 оной декабриин 12-то болохо Буряад Республикада Президентын тушаал тогтоохо тухай референдумдэ табигдаха асуудалай текст баталагдаба. Зарлиг хэблэлдэ толилогдохо.

Президиумэй заседание Буряад Республикын Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Л. В. Потапов хүтэлбэрилөө.

Буряад Республикын референдум үнгэргэхэ Түбэй комиссиин Тогтоол

РЕФЕРЕНДУМ ҮНГЭРГЭХЭ ТАЛААР ОКРУГУУДЫЕ БАЙГУУЛХА ТУХАЙ

«Буряад Республикадахи байдал ба Буряад Республикын гүрэнэй засагай зурганнуудые болзорһоонь урид тунгаха һунгалта тухай» Буряад Республикын Верховно Соведэй 1993 оной октябриин 15-най Тогтоолой 6-дахи үзүүктэй, «Буряад Республикын толгойлогшын (Президентын) тушаал бии болгохо шухала тухай асуудалаар Буряад Республикын референдум үнгэргэлгые хангаха талаар хэмжээнүүд тухай» Буряад Республикын Верховно Соведэй Президиумэй 1993 оной октябриин 20-ной Тогтоолтой зохилдуулан, мүн «Буряадай ССР-эй референдум тухай» Буряадай ССР-эй Хуулинин 22-дохи ба 25-дахи статьянуудай үндэһоор Буряад Республикын референдум үнгэргэхэ Түбэй комиссиг нигэжэ тогтооно:

1. 1993 оной декабриин 12-ой Буряад Республикын референдум бэлдэжэ үнгэргэхын тулада районуудай ба Северобайкальск хотын захиргаанай-газар дайдын хилэндэй хэмжээгээр референдумэй округуудые байгуулха.

2. Округуудта нимэ номернуудые олгохо:

Баргажанай —№ 1.
Баунтын —№ 2.
Бэшүүрэй —№ 3.
Зэдын —№ 4
Яруунын—№ 5
Загарайн —№ 6
Захааминай —№ 7
Ивалгын —№ 8
Кабанскын —№ 9
Хэжэнгын —№ 10
Хурамхаанай —№ 11
Хлагтын —№ 12
Муйскын —13
Мухар-Шэбэрэй —№ 14
Ахын —№ 15
Прибайкалнин —№ 16
Хойто-Байгалай районно —№ 17
Сэлэнгын — № 18
Тарбагатайн —№ 19
Тунхэнэй —№ 20
Хоринин —№ 21
Железнодорожно —№ 22
Октябрьска —№ 23
Совєтскэ —№ 24.
Северобайкальскын городскэй —№ 25.

Буряад Республикын референдум үнгэргэхэ Түбэй комиссиин түрүүлэгшэ А. Б. БАРДОНОВ.

Буряад Республикын референдум үнгэргэхэ Түбэй комиссиин секретарь С. Р. ОЧИРОВ.

Улаан-Удэ хото,
1993 оной октябриин 25.
№ 1.

ТУҺАЛХА ХҮСЭЛЭНТЭЙ

Европын томо ехэ гүрэнүүдэй концернүүдые түлөөлһэн делегаци Буряад Республикада һаяхан айлшалһан байна. Тус делегацие Германиин түлөөлэгшэ Лутц Гаттнар толгойлжо ерээ. Гадна Германиин «Коммерсе мондиаль ЛТД» фирмэнэй Михаэль Фенске, Михаэль Кох, Швейцариин «Петротек ЛТД» фирмыч директор Фридрих Шперр гэгшэд тус делегацийн бүрнэдэлдэ оролсоһон байна. Делегацийн гэшүүд республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо В. К. Агаловтай уулзаа. Удаань хэдэн үдэрэй туршада республикын томо предприятинууд — локомотив-вагон заһабарилгын, судна бүтээлгын заводуудта, авнационно болон прибор бүтээлгын нэгэдэлнүүдтэ, Сэлэнгын ЦКК-да ошожо, ажал хэрэгтэйнь һонирхон ташилсаба.

Манай республикада ерэһэн делегацийн гэшүүд нефть шанаржуулгын завод барихa, нефть, металл, модо, машина бүтээлгын зүйлнүүдые харинн гүрэнүүдтэ худалдаха асуудалаар хэлсээнүүдые хэхэ зорилготойгоор ерэһэн юм. Тиихэдэ тэдэнэр Зүүн зүгэй гүрэнүүдтэй худалдаа наймаанай-экономическа харилсаа холбоо байгуулхада туһалхаар бэлэн байһанаа мэдүүлээ.

Европын оронууд Москваһаа дулдыдангүйгөөр Россин Федерацийн бүридэлдэ ородог республикануудтай сэхэ холбоо байгуулхаар бэлэмди гэжэ тэдэнэр тэмдэглээ.

Манай республикада болоһон уулзалгануудай дүнгүүдээр даб дээрэ хоёр талын һанамжануудые хараада абаһан протоколдо гараа табиба.

Э. ДАГБАЕВ,

„Буряад үнэн"-94

ҺУРГУУЛИНУУДТАЙ ХОЛБООТОЙ БАЙХА

Би агрономоор ажаллажа, бүхы залуу наһаяа үнгэрэһэн хүм. 30 гаран жэл соо гэхэ гү, али айл болоһон сагһаа эхилээд, «Буряад үнэн» газетэ захижа абадагби. Миниий хани нүхэр Ивалгын дунда һургуулида багшална.

«Буряад үнэн» газетэһээ арад зондоо аша туйа хүргэһэн урда сагай эрдэмтэдые мэдэжэ абанабди. Би өөрөө Баргажан голой хүм. Тиимэнээ Элбэг-Доржи Ринчино тухай газетэнээ үншажа, ехэшье һонирхооб, баярлаашьеб. Мүн колхоз, совхозуудые байгуулгада, хүгжөөлгэдэ хубитаяа оруулһан нютаг голдоо хүндэтэй хүтэлбэрилэгшэд тухай бэшэхэ шухала. Жэшээнь, Яруунаһаа Рабдан Банзарон, Сэлэнгэнээ Жамса Ванкеев, Мухар-Шэбэрнээ—«Знамя Ленина» колхозой түрүүлэгшэ Цыренондок Семенов, Загарайнаа Дамдин Санжиев, Баргажанһаа Гомбо Цыденов, Хурамхаанһаа Гарма Дамбаев болон олон хүнүүдые нэрлэмээр. Эдэнэр дайнайшье үедэ, мүн һүүлынишье жэлнүүдтэ хүдөө ажахыда хам орожо, ами бээ хайрлангүй ажаллаһан түүхэтэй. Мүн «Ленинэй орденой кавалернүүд» гэһэн түсгаар хуудаһан газетэдэ гарадаг болоо һаань, бүринше олон захиншад нэмэхэ гэжэ һананаб. Тэдэнэрэй аша гушанар, аха дүүнэр, үхибүүдынь хэды екээр баярлахаб? Толилогдоһон материалнуудые газетэнээ хайшалан абажа, үши удаан сагта хадагалан ябахань лабтай.

«Буряад үнэн» газетэ бүриад арад зоной түүхэ суглуулһан, тэрэнние бадаруулһан, шэнжэлһэн, үргэлжэлүүлһэн түсгаар түб нэгэн дуугаар болохо зэргэтэй. Тиихэдэ «Үнэн» газетые тойроод эрдэмтэд, журналистнууд, нютаг нютагуудай ветеранууд, багшанар, ахалагша классуудай һурагшад алдарта хүбүүд, басагад тухайгаа бэшэжэ, түнхглаха эзргэтэй. Газетын редакци энэ хэрэгые дэмжэжэ, түсгаар шангуудые тогтоогоо һаань, яаха юм?

Мүнөө һургуулинууд бүхэндэ «Нютагаймнай солото хүнүүд» гэһэн самбарнууд эмхидхэгдөнхэй. Энэ хэрэгые дэмжэхэ, талаар багшанар, ахалагша классуудай һурагшад үүсхэл гаргаха ёһотой гэжэ һананаб.

«Үнэн» газетын редакцийн хүдэлмэрилэгшэд республикынгаа буряад һургуулинуудтай хани барисаа һайса тогтоогоогүй гэжэ һанагшаб.

Газетын өөрынь сэн ехэ бэшэ. Харин тэрэнние зоолгэн үнэтэй. Айлда асарһан газетэ бүхэнһөө почто мүнгэ абана. Теэд ногэшье, хоёршье газетэ асархада ехэ илгаа үгы бэшэ аал?

Би мүнөө Ивалга тосхондо түрүүшүүлэй эзргэдэ ерэхэ жэлэйнгээ захил хэнхэйб.

Б. ГОМБОЕВ,
Буряад Республикын габьяата агроном, пенсионер.
Ивалга тосхон.

ХАРЮУСАЛГАТАЙ ҮҮРГЭ

Гараха жэлэй газетэ, журналнуудта захил хэлгэ ябажа байна. Дуулахада, тэрэ сэхэл хашанаар ябана хэбэртэй. Тэдэнэй дунда манай нэгэ һаһан соогоо шахуу үншажа ябаһан «Үнэн» газетэмнай баһал хохидолдо ороно хаш. Буряад хэлээ мэдэхэ, ойлгохо хүнүүдэй энэ газетэеэ бэшүүлдэгынь эли. Нимэшүүлнайл илангаяа хото городуудта үсоон болоһон гээнэ ааб даа. Тиимэ дээрэһээ «Буряад үнэнние» гол түлөб хүдөөдэ ажаһуугшад үншадаг гэжэ ойлгогшоб. Улаан-Удэдэ ажаһуудаг, хүдэлдэгшье һаа, энэ һоннние үргэлжэ үншадагби. Энэ хадаа гэр бүлымнай нангин заншал байгаа, байханьe.

Миниий һанахада, ямар нэгэн газетые бүхыдоо муу, һонигүй гэжэ хэлэхээр бэшэ. Ямар нэгэн дугаарынь нимэ тиимэ боложо магад. Тэрээн бүхэндэ газетэдэ айхабтар һоннин материалнууд хэблогдэжэ байха ёһотой гэһэн эрилтэ табиха болохогүй гэод тэмдэглэмээр.

Тингэбэшье «Буряад үнэнние» ходо үншадаг хадаа һүүлэй 2—3 жэлдэ тэрэ нилээд һоннин болоо гэжэ сэхэ хэлэхэ байнаб. Миниий онсо һоннирхон үншадаг, хайшалжа абаад, ажабайдалдаа хэрэглэдэг материал, статьянуудни гэхэдэ, «Буян» гэжэ тусхай хуудаһан, «Зуһаландаа газарай эдеэ үргуулагшадта» гэһэн гаршагтай зүбшэл заабаринууд болоно. Тэдэнээ гадна, «Үншаа, дуулаа һэн гүт?», «Дэлхэйн һоннной дээжэнээ» гэһэн бүхэли бүлангуд һоннин байдаг.

Гараха жэлдэ «Үнэнэй» хуудаһануудта юун тухай үншаха дуратай байгдана гээшэб гэбэл нимэ: «Шэнэ нэрэ» гэһэн нинтэ гаршагтайт. Тэрээн дороо шүлэг, дуу бэшэдэг хүнүүд тухай (зураг тайгаарнь) хоорэдэг, дуунайнь нотонуудые үгэлсэдэг байгыт. Хажуугаарнь Дондок Улзытуев, Даша Дамбаев, Мэлс Самбуев, Георгий Дашабылов, Зэгбэ Гомбожабай болон бусадай намтар, зохёохы ажал тухайнь хоорожэ, гостөё шүлэгүүдыень үгэлсэжэл байгаа һаатнай, һайн гэхэ байнаб.

Ч. БУДАЖАНАЕВА,
республикын эрдэмэй-үйлэдбэрийн ветеринарна лабораторийн хүдэлмэрилэгшэ.

ЭДЕЭ ХООЛОЙ ЗҮЙЛНҮҮДЫЕ —БҮРИ ЕХЭЭР

Нижнеангарскын загаһанай заводой ажалшад һайн шанартай продукци ехээр буйлуулан гаргажа, Хойто-Байгалай аймагай ажалшадай, БАМ-ай барилгашадай, түмэр замшадай эрилтэнүүдые үүгэс һайнаар хангаха гэжэ ябалал оролдоно. Эдэнэр загаһа олзоборилжо, дабһална, сонгооно, хүргэнэ. Хойто-Байгалай, аймагай һуурин тосхонуудай, Северобайкальск хотын магазинуудта һайн шанартай продукци эльгээжэ, үйлэдбэридөө сэбэр олзо ехээр оруулна.

— Манай заводой загаһашад гол түлэб омоли, хадаран, сурхай, гутаар болон бусад загаһа олзоборилжо, даабаряа хододоо үлүүлэн дүүргэнэ. Байгша оной юһэн һарын туршада 3400 центнер загаһа олзоборилхо даабаритай һаа, 3872 центнер загаһа олзоборилжо, баранинень худалдаа наймаанда гаргаабди,—гэжэ Нижнеангарскын загаһанай заводой директор Ю. И. Бельских хэлэнэ.

Тус заводой коллектив дотор ажал хэрэгээ һайн мэдэдэг, дүршэл шадабаритай худэлмэришэд олон ааб даа. Эдэнэй оролдолго шадабари гаргаһанай ашаар лэ загаһа олзоборилхо, дабһалха, сонгоохо даабаряа хододоо үлүүлэн дүүргэнэ. Байгша оной эхиннээ үйлэдбэридөө 57 миллион түхэригэй сэбэр олзо оруулаад байна. Нижнеангарскын загаһанай заводой ажалшад аймагайнгаа ажалшадай хэрэглэмжые хүсэд һайнаар хангаха хэрэгтэ гол шухала зорилго хиндуулна, энэ зорилгоёо бэелүүлжэ шаданашье.

А. КРИВОИ,
худоо бэшэгшэ.

ИТАР-ТАСС
Һүүлэй мэдээсэл

АЛБАНАЙ ХЭРЭГЭЭР ЕРЭБЭ

МОСКВА. Вьетнамай гадаадын хэрэгүүдэй министр ...н Мань Кам албанай ...ргэр Москвада ерэбэ. ...ристрэй тушаалда ороод ...гадаа, тэрэ Киев, Минск ...ндуда хүрэжэ, министрэй ...ханэй хоорэлдэһэн юм. ...ньуен Мань Кам 1929 оной ...үрэһэн, дипломат, 1962 ...оо 1966 он хүрэтэр Москвадахи Вьетнамай посольствоо дипломатическа хүтэлбэридэ байгаа. 1987 оной 1991 он хүрэтэр—СССР-ын Вьетнамай Социалистическэ Республикын элшэн сайд. ...02 оной сентябрьда Вьетнамай гадаадын хэрэгүүдэй ...нистрэй тушаалда ороо ...Тэрэ Национальна обоснованна ба аюулгүй байдалай ...эй гэшүүн, мүн Вьетнамай Компартинин ЦК-гай ...гүн юм.

Россиин ба Вьетнамай гадаадын хэрэгүүдэй министрнүүд хоорэлдэжэ, хэдэн документүүдтэ гар табиха ...гөөй. Тобиполон хэлэбэл, ...ой ба эрдэм ухаанай талаар харилсаа холбоон, хоорондоо эрхэтэдэй нэгэ нэгэнэй ябалсалга тухай ...ельствануд хоорондын ...ндэ гар табигдаха ёһо...

ПРЕЗИДЕНТЫН ЗАРЛИГ ТУХАЙ

МОСКВА. «Россиин Федерацийн нютагуудай оөһэдөө ...ргаа хүтэлбэрилхэ ябадые хуулгаха тухай» ...ийн Россиин Федерацийн ...ийн Президент Борис Ельцин гарга гэжэ Россиин Федерацийн Президентын хэблэлэй ...ийн мэдээсэнэ. «Конституцийн реформо шата шатаяа бэлүүлхэ үедэ Россиин Федерацийн нютагуудай оөһэдөө оөһэдынгоо хүтэлбэридые эмхидхэлгын үндэнэ ...ан тухай дүрим» энэ ...ааринь батадхагдаа.

Малай үбэлжэлгэ — шанга шалгалта

НАЙДАХА ҮНДЭҺЭН БИИЛ ДАА

Арай, хурай гэжэ талха тариягаа абажа дүүргээд, үбһэ тэжээл бэлэдхэлгые түгэсхөод байтар, улам харюусалгатай, үшөө ехэ һанаа зоборитой хүдэлмэрини хаһа—малай үбэлжэлгэ газаамнай орожо ерэбэ. Нимэл гүб даа, хүдөөгэймнай ажал. Нэгэ юумэсэ дүүргээд одоолшье ан-бүй гэжэ һуухам гэхэ аргагүй, түхэрсэн жэл соо тухашархаш.

Энээнэй хажуугаар хүдөө ажахы бүхы дээрээ ямар ехэ хашалантай, орёо бэрхэтэй байдалда ороод байна гээшэб!? Колхоз, совхозууд мүнөө гүрэнһөө туһаламжа абахаяа болихой шахуу. Гансал үрьһаламжын мүнгоор, ехэ үри шэридэ орожо, тэдэнэр арай-шамайхан лэ ажамидаржа байна ха юм. Ядахадаа ажалайнгаа эмхидхэлые хубилгажа, нэрэсэ һэлгэхэдэмнайшье, ехэ ондоо болоодхихо юумэн үгы.

Жэшээнь, манай Түнхэнэй совхоз таряашадай ажахынуудай нэгэдэл болгогдожо хубилгагдаа юм. Теэд фермэнүүд, бригаданууднай хуушан хэбээрээ үлөө. Үсоохэн айл бээ дааһан фермернүүд болонхой. Бусад зон аймараа гарахала ехэ яаранагүй.

Нигээд ерэхдээ, урдынхидал баһа фермэ, бригада, гүүртэнүүдые, хүн зоние хэрэгтэй юумээр хангаха, ажал хүдэлмэринень эмхидхэхэ, яоуулха асуудалнууд тэрэл совхозой дирекциидэ адли шэнэ нэгэдэлэй хүтэлбэрилгын толгой дээрэ байһан аандаа. «Таанад мүнөө таряашадай ажахынууд болоо гээшэт, ооһэдөо бээ хараад хүдэлэгты, саашань яанат» гээд, зоноо орхижорхихогүйн. Тиимэһээ дэлгүүрэй дэнишээ, хонхосогтой-ёнхосогтой харгыгаар хамтааараал али аргаараа һалирха, бүтэн бүрин гарасалдахые бодохо болонобди. Даб дээрэ энээнһээ ондоо арга үгыл даа.

Эгээл тэрээн дээрэһээ урдамнай тулажа ерээд байһан хүшэрхэн үбэлжэлгые хайшан гэжэ ехэ гарза хохидолгүйгөөр дабаха, адууһа малаа гээлтэ хоролтодо оруулангүйгоор ерэхэ хабарай хүхэ ногоон дээрэ гаргаха гэжэ бултаараа оролдохо болонобди.

Энэ эхилээд байһан, 1993—1994 онуудай малай үбэлжэлгэ алишье талаараа хүндэ байха гэжэ эртэнһээ бэсэ шангаажа, бүхы арга шадалаараа һайнаар бэлдэнэ гээшэбди. Нэгэдэлдэмнай бүхыдөо 400 шахуу унэсдтэй һү һаалинин гурбан фермэ, мянга шахуу жэжэ үхэртэй хэдэн гүүртэ бии юм. Адуун һүрэг байгаа ааб даа.

Шэл шонхо, шифер, цемент, хадаһанһаа эхилээд, барилгын али бүхы хэрэгсэлнүүдэй, иланганя фермэнүүдэй малай байра соохи оньһон түхеэрэлгэнүүдэй, зайн галай лампочка, утаһан гэхэ мэтын хэды үнэтэй болонхойшье һаань, аргыень оложо, эдэ бүгэдые шадал соогоо заһабарилаабди.

Могой-Горхоной, Шартайн, Тайтагарай фермэнүүдэй коллективүүд үбэлжэлгэдөо муу бэшээр бэлдэнхэй гэжэ тоолонобди. Үнеэдэй байрануудай хана хана шабагдажа, үүдэ, сонхонуудынь дулаалагдаа. Байранууд соохи шэбхэ шабааһа сэбэрлэхэ түхеэрэлгэнүүдэй хуушаранхайшье һаань, арга боломжын зэргээр зарим юумэниинь шэнэлэгдээ, һэльбэгдээ. Зарим гүүртэнүүдтэ малай шэнэ дал, хашаа хорёо һуна баригдаа. Малшадай һууха гэрнүүдшье хүнүүдэй ядамаргүй үбэлжэхөөр болгогдонхой.

Һү һаалинин малай үбэлжэлгэдэ бэлдэхэ тушаа юундэ нимэ онсо анхарал хандуулагданаб гэхэдэ, үдэр бүри гүрэндэ худалдагдажа, ажахын жасада мүнгэ оруулжа байдаг продукци—һүн ха юм. Һаалишаднайшье арга хургаараа яһала оролдожо хүдэлнэ.

Энээн тушаа хэдэн тоо, баримта дурдая. Байгша ондо манай нэгэдэлэй фермэнүүд бүхыдэнь 6500 центнер һү худалдаха ёһотой байһан һаа, үнгэрһэн юһэн һарын дүнгөөр 5185 центнер һү тоһоной заводто оруулаа. Нигээд барагдахаяа байһан октябрьда түсэбэй дүүргэлтэ урагшаа нилээд даб гүүлэгдэхэ эзргэтэй. Юрэдөөл, жэлэй түсэб саг болзорто дүүргэхэл ёһотой.

Фермэнүүдэй дундаһаа Могой-Горхоной, Шартайн фермэнүүд гансашье нэгэдэл соогоо бэшэ, бүхы аймаг дотороо яһала бараг худэлжэ байна гэжэ тэмдэглэхээр. Тусхайлбал, Могой-Горхоной фермынхид үнгэрһэн жэлдэ энэ үедэ үнеэн бүриһөо 1335 килограмм һү һаагаад байбал, мүнөо тэрэнээ 1419 килограммда хүргоо. Жэлэй дүнгөөр эндэхид нёдондонойнгоо хэмжээе ахижа гараха аргатай. Бүхы дээрээ ажахыда үнеэн бүриһөо 1296 килограмм һүн һаагдаад байна гэхэ гү, али нёдондоной энэ үеынхиһөо тэрэмнай 74 килограммаар ехэ болоно.

Һаалишадай дундаһаа Д. Д. Убушеева эгээл ехэ һү—үнеэн бүриһөо 1900 шахуу килограмм һү һаагаад, түрүүлжэ ябаха, Тэрэшэлэн бэрхэ һаалишад С. С. Хартаева, Р. С. Убушеева, В. Д. Имеева гэгшэд энэ жэлдэ үнеэн бүриингөо һү һаамые 2000 килограммда хүргэхэ аргатай.

Гэхэтэй хамта бултадаа нэгэл адли эрхэ байдалда худэлжэ байгаад, аяар 9 һараа соо үнеэн бүриһөо оройдоол 776—1100 килограмм һү һааһан хүнүүдшье үсөөн бэшэ. Тэдэнэй дунда В. Голышева, Е. Сыреминова, Н. Нашкова, В. Туманов, Д. Балданова, Л. Котовщикова тэгшэдые нэрлэхээр. Эдэ һаалишадта гансашье дүй дүршэл, шадабари дутана бэшэ, баһал ажалдаа харюусалгатайгаар хандаса, гурим журам дутана гэжэ һанахаар.

Энэ эхилээд байһан үбэлжэлгые али аргаар лэ барагдаһайнаар үнгэргэхын тула гансашье һү һаалинин фермэнүүдэй коллективүүд оролдохо бэшэ, бүхы малшаднай шадал зэргээрээ тэмсэхэ ааб даа.

Хэнэйшье мэдэһээр, эндэ үбһэ тэжээлэй ноосэ шиидхэхы удха шанартай. Энэ талаар харахада, мүнөо жэлдэ хамтадаа 14 мянган центнер үбһэн, 6000 гаран тонно силос ноосэлэгдэнхэй. Даб дээрэ 9400 гаран центнер һолоомо бүридхэгдэжэ абтанхай. Бүхы тэжээлые малай условно толгой бүхэндэ хубаахада, дунда зэргээр 9 центнер тэжээлэй единицэ болоно.

Энэмнай малда үбэлжэлгын үедэ яһала хүрэхэ шэнги. Теэд аймагай бусад ажахыпуудта орходоо, энэ жэлдэ малда таһалжа үгэхэ таряа талханай зүйл манда тон бага. Таряанаймнай ургаса саһанда ехээр даруулнооо ха юм. Нимэ болоод байхадань, ороохо таряанай зүйл ондоо тээгүүр бэлэрхэл болонобди.

Һайн юумэниинь гэхэдэ, ута дулаан намарай хаһада мүнөо бүхы адууһа мал таряанай һуурида бэлшэжэ, хүсэ шадал абаһа, тэжээлшье алмагдана. Нигэжэ малай үбэлжэлгые муу бэшээр дабажа гараха аабаабди гэжэ найдагдана.

А. КОМИССАРОВ,
Түнхэнэй аймагай таряашадай ажахынуудай нэгэдэлэй директор.

ЗҮБШЭН ХЭЛСЭБЭ

Буряад Республикын соёл тухай Хуули гаргахын тулада бэлэдхэл хагдэжэ байна. Тэрэнэй проект хэблэлдэ барлагдажа, олоной үзэмжэдэ табигданхай.

Соёлой эмхи зургаануудай түлөөлэгшэд: соёлой министрэй орлогшонор, районуудай соёлой таһагуудые даагшанар, республикын музейнүүдэй, библиотекэнүүдэй, зохёохы ажалтанай холбоонуудай түлөөлэгшэд, Зүүн Сибириин соёлой институдай багшанар, эрдэмтэд К. М. Герасимова, И. С. Урбанаева гэгшэд сугларжа, 5—6 хоногой туршада тус проектые зүбшэһэн, олон нэмэлтэнүүдые оруулһан байна. Энээнэй һүүлээр республикын соёл тухай Хуулини проектые Засагай дээдын зургаанай үзэмжэдэ табихаар болобо.

Манай корр.

Малай үбэлжэлгэ — шанга шалгалта

ЭДЕЭ ХООЛОЙ ЗҮЙЛНҮҮДЫЕ —БҮРИ ЕХЭЭР

Нижнеангарскын загаһанай заводой ажалшад һайн шанартай продукци ехээр буйлуулан гаргажа, Хойто-Байгалай аймагай ажалшадай, БАМ-ай барилгашадай, түмэр замшадай эрилтэнүүдые үүгэс һайнаар хангаха гэжэ ябалал оролдоно. Эдэнэр загаһа олзоборилжо, дабһална, сонгооно, хүргэнэ. Хойто-Байгалай, аймагай һуурин тосхонуудай, Северобайкальск хотын магазинуудта һайн шанартай продукци эльгээжэ, үйлэдбэридөө сэбэр олзо ехээр оруулна.

— Манай заводой загаһашад гол түлэб омоли, хадаран, сурхай, гутаар болон бусад загаһа олзоборилжо, даабаряа хододоо үлүүлэн дүүргэнэ. Байгша оной юһэн һарын туршада 3400 центнер загаһа олзоборилхо даабаритай һаа, 3872 центнер загаһа олзоборилжо, баранинень худалдаа наймаанда гаргаабди,—гэжэ Нижнеангарскын загаһанай заводой директор Ю. И. Бельских хэлэнэ.

Тус заводой коллектив дотор ажал хэрэгээ һайн мэдэдэг, дүршэл шадабаритай худэлмэришэд олон ааб даа. Эдэнэй оролдолго шадабари гаргаһанай ашаар лэ загаһа олзоборилхо, дабһалха, сонгоохо даабаряа хододоо үлүүлэн дүүргэнэ. Байгша оной эхиннээ үйлэдбэридөө 57 миллион түхэригэй сэбэр олзо оруулаад байна. Нижнеангарскын загаһанай заводой ажалшад аймагайнгаа ажалшадай хэрэглэмжые хүсэд һайнаар хангаха хэрэгтэ гол шухала зорилго хиндуулна, энэ зорилгоёо бэелүүлжэ шаданашье.

А. КРИВОИ,
худоо бэшэгшэ.

Үншагты, танилсагты:

2-дохи нюурта. Дэлгүүрэй харилсаан: мүнөөнэй байдал, хараа шэглэлнүүд. Э. Елаев: «Байдалнай ямар гээшэб?» (1-дэхи хуби); Ц. Гонгоров: «Хоёр ордентой эхэнэр» — зураглал; Хонин ажахы хэр хүгжөөгдэнэб? В. Хандажапов: Үрэжүүлгэдэ — онсо анхарал»; Таряа хурялага-93. С. Тюлюкин: «Газарай эзэдэй гомдол».

3-дахи нюурта. Поэт, багша Аюша Доноевой 60 жэлэй ойдо. Х. Дампилова: «Дуулахал дайдам —Захааминай»; Хүршэнэрэй һоннин. З. Юмдунова: «Хизаар ороноо шэнжэлэгшэд сугларба»; Хурамхаанһаа абтаһан мэдээсэлнүүдэй суглуулбари; «Хэнинь хэн гээшэб?».

4-дэхи нюурта. Д. Хобраков: «Бүтын хонгёо дуунай үеэр...»; Спортын һоннин. Дэлхэйн һоннной дээжэнэ.

Дэлгүүрэй харилсаан: мүнөөнэй байдал, хараа шэглэлнүүд

БАЙДАЛНАЙ ЯМАР ГЭЭШЭБ?

I.

Жэлэй эхиньнээ промышленна продукци үйлдбэрилгын хэмжээн доошолноор. Илангаяа машина бүтээлгэдэ, ой модоной, модо болбосоруулгын, целлюлозо-саарнай промышленностьда, барилгын материалнуудые үйлэдбэрилгэдэ байдал бирагүй. Машина бүтээлгын нальбариньаа ороидоол 4 предприяти, онсолоол, Гусиноозерскын радиозавод, акционернэ «Брянсельмаш», «Бурятфермаш», Элхиин бүлгэмүүд, нёдондоной энэ үеынхидэ орходоо, продукциин хэмжээе дээшэлүүлээ юм.

Ямар ушарнаа үйлэдбэри урагшалхаяа болёо гээшэб? Нэн түрүүн налогово схэ бааза, мүнгэ зөөри номололгые хороолго, үри шэри, ажалай бүтээсын доошолхо тума салин хүлнэнэй дээшэлгэ, дэлгүүрэй эрилтэнүүдые ойлгохогүй ябадал —эдэ бүгэдэ урагшаа дэбжэлтэдэ наад ушаруулна гээшэ.

Байн шанартай продукци бүтээн гаргаха, республика дотор экономическа байдал бэхижүүлэн байжаруулха зорилготойгоор хойшолуулашагүй хэмжээнүүдэй программа зохёон табигдаа нэн. Тус программые бэелүүлгэ бирагүй байнаар.

Үнгэрнэн юньэн нарын туршада арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараа үйлэдбэрилгэ, нёдондоной энэ үеынхидэ орходоо, 17,1 процентээр доошолоо.

Худоо ажахын экономическа дүнгүүд хэниешье баясуулхаар бэшэ. Республика дотор нёдондоной энэ үеынхидэ орходоо, мяха үйлэдбэрилгэ—22, нүүр—20, үндэгэ—6, нооньо 17 процентээр доошолоо. Үүсэлэлгэдэ эльгээгдэньэн малай дунда зэргын шэгнүүр урданайхинаа бага. Жэшээлбэл, эбэртэ бодо малай дунда зэргын шэгнүүр—27, гахайн—15, хониной 2 килограммаар доошоо байгаа гээд тэмдэглэхэ ушартай. Ахын, Баяньтын, Хэжэнгын, Загарайн, Хойто-Байгалай районуудаа бэшэ ажахынуудмал, шубуу үүсэлэлгэдэ эльгээлгээ хороогоо.

Нү үйлэдбэрилгэ доошолоо. Энэ талаар Хурамхаанай, Захааминай, Яруунын, Загарайн, Ивалгын, Баргажанай, Хойто-Байгалай аймагуудай ажахынуудай илангаяа гээгдэлдэ ороньые дурдамаар. Юрэл үнеэдэй нү шэмын хожорнонноо бэшэ, харин тоо толгойень үсөөрүүлнэн ушарнаа нү абалга доошолоо. Хаа-яагүй үнеэд олоор нүбайрна.

Нёдондонойхидэ орходоо, бага нооньо хайшалагдаа. Ахын, Хурамхаанай, Ивалгын, Захааминай районуудта зоолэн «алтан» илангаяа багаар абтаба.

Худоо ажахын предприятинууд жэлэй эхиньнээ хүн зондо, таряашанай ажахынуудта 22,2 мянган гахай, 481,2 мянган шубуу худалдаа. Үхэр малай гарзалха ушар хараа байса олошороо.

Мал ажалай продукци гүрэнэй нөөсэдэ худалдан абалга бага болоо. Бүхыдоо бэлэдхэгдэньэн мал, шубуе абаад харахада, гүрэнэй бэшэ секторэй ажахынуудта—36, тэрэ тоодо хүн зондо — 10, таряашанай ажахынуудта 0,5 процентнь тудана. Загарайн, Хэжэнгын, Ахын аймагууд мал, шубуу. Мухар-Шэбэрэй, Прибайкалнин, Сэлэнгын районуд нү худалдан абалгын хэмжээе дээшэлүүлээ. Мал ажалай продукци худалдан абалгын сэнгүүд дээшэлүүлэгдээ.

Худоо ажахыда ургаса хурьялга түгэсхэлэйнгөө шатада оробо. Орооното ургамал гектар бүриньоо дунда зэргээр 11,2 центнер абтаба. Захааминай, Хяагтын, Бэшүүрэй, Хорнин районуудта орооното ургамал 1 гектарнаа дунда зэргээр 12—15,6 центнер абтаа. Харин Хурамхаанай, Ивалгын, Загараан, Сэлэнгын районууд 5,7—8,6 центнерньээ үлүү дээшэлүүлээгүй юм. Хартаабха недондоной энэ үеынхидэ орходоо, 28,4 мянган тонно багаар абтаба. Ган гасуур, үер гэхэ мэтэ сагай уларилай «аашануудь» наад хэнэн байна. Илангаяа Хяагтын, Кабанскын, Мухар-Шэбэрэй, Тарбагатайн аймагуудта энэ талаар байдал бирагүй.

Худоо ажахын предприятинуудта нефтиин складуудньаа шэнгэн түлишэ урданайхинаа хараа байса багаар үгтэдэг болоо.

Колхоз, совхозуудай байгуулгые хубилгаха талаар хүдэлмэри үргэлжэлүүлэгдэньээр. Октябриин 1-нэй байдалаар, хамтын-хубиин түхэлэй эд зөөритэй 83 ажахы, худоо ажахын 9 кооператив, хамньабаринн 8 ажахы, таряашанай 1252 ажахы тоологдоно. 3 совхоз колхоз болгон хубилгагдаба. Хубиин эд зөөриин түхэлтэй таряашанай 4 эблэл байгуулагдаа. Түнхэнэй, Ахын аймагуудта бүхы ажахынууд урданайнгаа байгууламжа үлөөгөө. Захааминай аймагта бүхы ажахынууд хамтын-хубиин түхэлэй эд зөөритэй предприятинууд болгон хубилгагдаба.

Мүнөө жэл таряашанай (фермерскэ) ажахынуудые байгуулга нёдондонойхинноо удаанаар ябуулагдана гээд ажагламаар. Октябриин 1-нэй байдалаар, таряашанай (фермерскэ) 264 ажахы тоологдоно. Эдэнэр 160,1 мянган гектар газар эзэмдэнэ, нэгэ ажахыда дунда зэргээр 61 гектар хүртэнэ. Мүнөө үедэ республикын эдлүүрилэгдэдэг газарай 6 процентнь фермериүдтэ тодадаг юм. Бүри нааа запаста гараньаан сэрэгэй 4 алба хаагшад фермерскэ ажахы байгуулжа, бүридхэлдэ абтаба. Материально-техническэ хангалгын, мүнгэ зөориин таланьаа тулгардуу байдалда ороньон тула фермерскэ 62 ажахы ажал ябуулгаяа болюулаа.

Худоо ажахын гүрэнэй бэшэ сектортэ (колхозууд, хамтын-хубиин түхэлэй эд зөөритэй худоо ажахын предприятинууд) үнгэрнэн 9 нарын туршада бүхыдоо үйлэдбэрилгэдэньэн продукциин нимэ хуби абтаа гэбэл: мяха—44, нү—68, нооньо—80, бүхы түхэлэй тэжээлэй—71 процент гээд онсолоор.

Россин федеральна бюджедньээ мүнгэ зөөри гурбадахи кварталай тэн багаар гол түлэб абтажа эхилэгдээ. Жэлэй эхиньнээ арадай ажахын нальбаринуудые хүгжөөлгэдэ дэлгүүрэй сэнгээр 66,86 миллиард түхэригэй капитальна номололгонууд хэрэглэгдээ юм. Энэмнай недондоной энэ үеынхитэй сасуулбал, 76 процент болоно. Энэ мүнгэнэй 46,93 миллиард үйлэдбэриин нальбаринуудта ашаглагдаа.

Гүрэнэй түхэлэй эд зөөри диилэнхи байньаар, Капитальна номололгонуудай 86,1 процент иншэ эльгээгдэнэ бшуу.

Тиихэдэ мүнгэ зөөри гол түлэб бюджедньээ номолгоно. Үйлэдбэриин томо предприятинуудые — Гусиноозерскын ГРЭС-ые, Түгнын шулуун нүүрньэнэй уурхайе, «Бурятферммаш» нэгэдэлые, локомотив-вагон заньабарилгын, шэлэй заводуудые үргэдхэлгэ имагтал федеральна бюджедэй мүнгэ зооереэр ябуулагдана бшуу.

Байгша оной түрүүшын хахад жэлдэ Россин федеральна бюджедэй баталгаагүй ушарнаа капитальна барилга урагшагүйдэньэн байна. Капитальна номололгонуудые социальна объектнүүдтэ шэглүүлгэ нёдондоной энэ үеын 30,7 процентньээ 29,8 процент хүрэтэр доошолньон байна.

Байгша ондо республикын ол шухала барилгануудта мүнгэн зөөри дуталданаар. Жэшээлбэл, Гусиноозерскын ГРЭС-эй, Түгнын шулуун нүүрньэнэй уурхайн барилганууд дээрэ нүүлэй үедэ ажал, хэрэгүүд урагшагүй. Зэдын комоннадай барилгын материалнуудай цех, Кабанск нууриндахи автомат телефонно станци, Сульфат станцида агрохимическэ түб, Северобайкальск хотодо АТС —эдэ бүгэдые ашаглалгада тушаалгын болзорнууд холо үгтэроо.

Жэлэй эхиньнээ республика дотор 116,2 мянган дүрбэлжэн метр талмайтай гэр байра ашаглалгада тушаагдаба. Гүрэнэй түхэлэй эд зөөритэй предприятинууд байрын гэрнүүдэй диилэнхи олонние барина. Бүхы түхэлэй гэр байрын 66,8 процентые эдэнэр ашаглалгада тушаагаа юм. Хубиин гэр баригшад 13 мянган дүрбэлжэн метр талмайтай гэр хэрэглэмжэдэ дамжуулба. Гэр байратай болохо хүсэлтэй хүн зоной мүнгэ зөөреэр бүхы ашаглагдаһан гэр байрын 11 процентнь баригдаа гээд онсолооор.

Социально-соёлой, ажахуудалай объектнүүд— Мухар-Шэбэр нууринда поликлиникэ, 25 оротой больница, Захааминай аймагта 300 нууритай клуб хэрэглэмжэдэ үгтөө. Жэлэй эхиньнээ хүүгэдэй гансашье саад ашаглалгада үгтэбгүй. Улаан-Удэ хотын захиргаанай УКС, 21-дэхи кварталда 108 байратай гэр, 500 нууритай гостиница, «Мегаморв» утилизатор, республикын Министриүүдэй Советэй дэргэдэхи капитальна барилгын управлени, Набережный нууринда 18 байратай гэр, Зэдын аймагай Армаг тосхондо нүргуулли барижа тушааха хараатай аад, энэнээ бэелүүлбэгүй.

Э. ЕЛАЕВ,
Буряад Республикын Экономикын талаар гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшын орлогшо.

(Түгэсхэлынь хожом гараха).

Зураглал

ХОЁР ОРДЕНТОЙ ЭХЭНЭР

Хаанашье ябаа нааа, юушье хээ нааа, ехээр газардаха, тулгардахагүй, түрэхньоо тусгаар бэрхэ, нүбэлгэн зон байдаг гээшэ аабза. Тиимэ хүнэй ажалынь бүтээсэтэй, хэньэн хэрэгынь урагшатай. «Хүн болохо багаһаа, хүлэг болохо унаганнаа» гэдэг үгэ дэмы байгаагүй ёнотой.

Эдэ үгэнүүдэй сэсэниие Галина Ивановна Стафеевагай ажабайдал гэршэлнэ.

Галина Стафеева гушаад онуудай эсэстэ, хүшэр хүндэ үедэ түрэһэн юм. Мүнөөнэйхидэл, «мухаа, энээниие эди даа, нимэ хубсаһа үмдэ даа». гэжэ аргадуулжа үзоогүй. Үшоо уе-уеи дээрээ гараһан табан дүүнэрээ хара багаһаа абалсан үндылгэлсэхэ уялгатай байгаа.

Седловая шэлын үбэртэ оршоһон багахан түмэр замай Бурятская гэдэг станцида хооньо нойтоор ябажа, долоон класс дүүргээд, хоолойгоо өөрөө тэжээхэеэ гараа нэн.

Хүдэлмэриин хүсэ абахагүй, 14 наһатай басагые ажалда абаха газар олдоод орхёогүй нэн ха. Зоригоо сехээр мухөөгүй Галя СПТУ-да оробо. Тэндэнь сехээр атаархахаар бэшэшье нааа, хубсаһа хунар үгэдэг, хоол хошоор хангадаг байжа, талааниинь болоо нэнь.

Жэлнээ үлүү саг соо трактористын мэргэжэл шудалаад, Догойн «Россия» колхоз эльгээгдэбэ. Тэрэ үедэ шэнэ ба боро газар хахалалгын халуун хаһа байгаа. Энэ ажахы хэр үгнаа хони, ямаанай, адуу малай атарлан бэлшэдэг Үрөөнэйн нэлэнхы нэмжээ талада тиихэдэ таряа ургуулхаар түсэблоо нэн.

Галиные Бальжит гэжэ буряад басагантай хамтаруулаад, тиишэнь эльгэзжэ, ДТ-54 түхэлэй трактор дааллгаба. Тэдэнэр эзлжэлээд, газар хахалалгада хүдэлхэ даабари ababa. Урдань МТС-эй байнан аад, хуушарантаад, колхоздо үгтэнэн трактورынь тоно, уһаяа гооҗуулха, татаха жүдхэхэдээ нулашаг, хэтэрхэдээ, нааталжа зобоодог нэн. Тиигэбэшье басагад урмяяа хухараагүй, «үйлоорөө бололсое» гэлдэй, үсэд нэтэрүүгээр ябаа бэлэй.

Нэн хүн нанаагаар гэдэг —Иван Стафеев гэжэ дүршэлтэй болоһон залуу механизатор бригададань дайралдажа, тэдээндэ алин болохо аргаар туһалдаг, харалсадаг, дүүнэдээ дахуулнан мэтээр заажа үгэдэг байба. Баймга басагад ажалдаа дүршэжэ, бусаднаа дутахаяа болёо нэн.

Хараһаар байтар шахуу, Харганааша хүндын баруун, зүүн бэенүүд тоһолиг хара шоройтой полинуудаар бүрхөогдэбэ. Тэрэ зундаа газар хахалалгада ябаад, жэлэй эсэсэй суглаан дээрэ дүнгүүдэй согсологдоходо, Галина 800 гаран гектар газар үрбуулнан байжа, хүсэд бэээ оложо, механизаторнуудай тоодо ороо бэлэй.

Хүйтэн МТМ соо заһабарилгада үбэлжөөд, хабарынь Харганаашынгаа тарялаандa бусаба. Үнгэрөөшэ зундаа хахалнан газараа алдуурилжэ байгаа. Дахяад дэгнүүлнүүдые зүһэхэ, дискээр хэршэхэ, борнойгоор бутаргаха гэхэ мэтынь ажал, хэжэ зуһаба.

Шорой тоохондо дарагдашанан, тоно уһанда зуурашаһан басагад хубидаал хүхюутэй, дорюунууд, эсэнэн сусаһанаа ехээр мэдэхэгүй ябадаг байба. Үнтаха, амархa байраньшье «борохон», хабтагай наар дээгүүр хэбтэреэ дэбдэд нойрсодог, эдеэ хоолойнь ээлтээшэг байнан үе нэн.

Тиихэдэ зон номгон гэхэ гү, амияа хараад, өөрыгөө тойруулаад ябахаяа ой ухааннаа нэжэглэхэ байнан юм. Ажалдаа хананхатай, үдэр, нүниин эзлжээе илгангүй, даабарияа дүүргэхын түлөо шармайдаг байгаа.

Тиигэнээр байтар элдэб болзорой нуралсал гараад ерэнэн хүбүүд, басагад олошороо. Харганаашын стан дээрэ ехэнхидээ залуу нүрэгэй зон сугларaа нэн. Хүйтэндэ хэды эльбүүлбэшье, халуунда шаруулбашье, тэдэнэр дуутай шуутай, үндаха, уурлахагүй ябадаг оолэй. Үдэшэ үглөө уулзахадань, шог зугаа таньархагүй, заһар олдоо нааньь, бохор наадан болошохо. Галя дуулаха, хатархадаа бэрхэ байгаа. Тиин урин илдам басаган бэшэнээ бэе тээшээ татааад, зугаа наада эмхидхэдэг бэлэй.

Тэрэ үедэ элдэб эдэбхи үүсхэлнүүд найшаагдадаг, дэмжэгдэдэг байгаа. Округой комсомолойхид эндэ залуушуулай таряан ажалай бригада байгуулха ябуулга эхилбэ. ВЛКСМ-эй окружкомой секретарь Нимбу Дашидондоков хонон, үнжэн байрлажа, хүбүүд, басагадтай хөөрэлдөө хэдэг, амарха, ажаллаха арга нүхэсэлыень зохёолсодог, түсэб харааень табилсадаг нэн.

Галиные залуушуулай бригадын толгойлогшо болгохо гэжэ суглаа татахадань, механизаторнууд нэгэн дуугаар дэмжэбэ. Өөрэ шуран хүбүүдэй байбашье, Галинада энэ тушаал тудаа. Шадаха юм гүб гэжэ халта түбэгшөөгөөшье нааа, туршаад үзэхэм гэнэн зоригжол тэрэнэй досоо түрөө.

Бага сагын юумэньнээ уйтаржа; хүйтэржэ байхагүй, нүхэдтөө анханнаа анхарал-тай бригадирынь яаала хүндэтэй болоодхёо. Ажалынь урагшатай байба. Намарынь 1500 гектар талмайнаа 16 центнер таряан нэгэ гектарнаань абтаа. Залуу механизаторнууд бэеэ олоһондоо баяртайнууд, омогорхоод абаа нэн бэзэ.

Тэрэ үедэ газарай хүрьньэ урбуулангүй, зөөлэрүүлэзд тарилга хэхэ түрүүдэй дүршэл нэбтэрүүлхэ ажал ябуулга хаа-хаанагүй хэгдэжэ байба. Энэ аргые залуушуул эгээн түрүүн дэмжээ нэн. Харин наһажаал боложо ябаһан механизаторнууд эндэ марганги, хашан байжашье болоо ха.

Байнаар Галя гэжэ нэршэнэн бригадирнай гэнтэ мэдэхэдэ, Галина Ивановна гүүлэдэг болобо. Харганааша худар холо ойроһоо зон харгылдаг, хэжэ байнан ажалынь харадаг, үзэдэг, бригадынхид тухай мэдээсэлнүүд газетэ, журналнуудта тунхаглагдажа, суу солонь холуур тараа нэн.

Нэгэтэ үдэшэ түрэ найр түхеэрээн боложо, зон хүл дээрээ байба. Галина Иван Стафеевтэ хадамда гараба. Газарай шэмэдэ адли шуналтай хоёрой зүрхэ содьхэл нэгэн лэ байнан ха юм. Хүдөөгэйнгоо байрада нүхэдоорөо хуримаа үнгэрөөд, үглоодэрынь тракторнуудаа жолоодонхой, полинуудтаа гараа нэн.

Үргэхэдэ—үндэр шарагшан гэдэгтэл, дэбжүүлэгдэнэн Галина Ивановна нютагайхидайнгаа дэмжэлгые зүбөөр ойлгодог, ёнорхохо, өөдэрэхэ зангүй, нүхэд зондоо түшэглэдэг, тэдэнэй хүсөөр нэрэ солодо хүртэбэб гэжэ мэдэрдэг байгаа. Ашьень харюулые оролдоһон байха.

Бригадынгаа хүл дээрээ гаража эхилхэдэ, Галина Ивановна таряашадайнгаа байра байдал найжаруулхын тула олон газараар харгылнан юм. Харганаашадаа механизаторнуудай байрлаха томо байшан барюулба. Тэндэнь бүнэтэйшүүлэй, эмэгтэйшүүлэй турба-дүрбөөрөө амарха таһалганууд түүсэрэгдээ, эдеэнэй гэр, аргын булан, библиотекэ бии болгодобо. Ажалнаа ерэхэдээ, таряашад халуун уһаар бэсэ угаагаад, амарха аргатай болоо.

Газааруур набшаһата мэдод, сэсэгүүд таригдахадаа, яһала зохид байгаа бэлэй. Харганааша худар айлнууд зөөнэ, гэр бараа барижа түбхинэхэдэнь, хуудам талын шэмэг болоһон нүүрин тогтоо нэн. Тэрэ Стафеевагай дэргэбэн гэжэ нэршүүлэдшье үзөо.

Баймга багахан колхозой таряалангай бага бэшэ газарые энэ бригада элдүүрилдэг болоо нэн. 2000 гектар талмайда орооното ургамал таригдагдаг бэлэй. Ургасань дээшэлнээр, 20-ёод центнер алдагдахаяа болёо. Зондо булигдуужамда гэжэ механизаторнууд ехээр нэрэгылхэ.

Хаяа хабшаад хара-шабэрэйхид, сагаан-уулынхид, үрынхид мүрысөөндэ ороошохой, халтал нуладабал, илахань юуншье бэшэ байнаяа юм. Стафеевагайхид нэрэсэ нанажа нилээн туйлнан байна. Ажалай нимэ урилдаае мүнөөнэй хүнэшүүлэй шүүмжэлхэ нэдолгэ гаргадагынь гайхалтай, хиа хооньоор эшхэрэлдэхэдэнь, хилээмэн ехээр нэмэнгүй бэшэ аал?

Ажалша бэрхэ харганааньнихидай алдар суу толоржо, шан хайрануудта, нэрэ хүндэдэ хүртэдэг нэн. 1976 оной эхиндэ Галина Ивановна Ажалай Улаан Тугай орденоор, удаань хэдэн жил үнгэрөөд, Ленинэй орденоор шагнагдаба. Тунга бэ боро газар ашаглажа, турүү оньно арга нэбтэрүүлнэнэйнгээ түлөо наяад оной эхэр СССР-эй Гүрэнэй шанай лауреат болобо. Нютагай партийна эмхинүүдэй болон Советүүдэй бүриндэлдэ ороодог, суглаа хураалда эдэбхитэйгээр хабадалсадаг, олоной хэргэй түлөө үнэн зүрхэнньоо ороодог ябаа.

Энэнэйнь нэгэ гэршэ нимэ байха. Догой нүүриньнь нүргуули уһа шабарта нэтажа, бутараа нэн. Шэнэ нүргуули бариха тухай асуудал огто шиндхэгдэжэ үгдэггүй байгаа. Галина Ивановна партийн XXVI съездын делегадаар нүнгэгдэд, Москвада байха үедоо аюу асуудал шиндхэхэ болоодбэсэа бэлэй. Хоёр жилэй дургасаа соо Забайкалиин сэрэгэй округой барилгагаа 640 үхибүүдэй багтаханьруули барижа үгөө. Мүнөө догойнхид амаршанхай, үхибүүдээ нүргажа байнхай.

Зарим зон нэрэ турбэй болоходоо, хамараа үргөөд, хара ажалнаа бэеэ зайдуулаад үзэхэ ушар дайралдаг аабза. Зүгоор Галина Стафеева нигэжэ шадаагүй нэн. Үнөөхин тракторта нүүнан, үбэл, зун хамааруй наниржал ябдаг байгаа. Хабарай худэлмэриин дуулсасуу, бага балшар байнаа хүбүүдээ «Беларусьдаа» нүүлгаһай, бригадынгаа зуньалан тээшэ зурьса таньлуулхыень, нара нанаяа, ниоураа үлөэлгэжэ сахалнаташанхай, үбнэ тармажа, үмнэ нааа, үнинэй боложо хуушаньнан «Москвич» машинаараа халуун эдеэ шэрэнэн, ажууршаад тээшээ шуумжаньябахань, оло дахин ушаагдаһан байна.

Нигэжэ 30-аад гарин жилдэ хара ажалда хабирдаг, табина хүрэнэн байгаа нэн. Эхэнэр нүндэ энэнь хойлолонгүй үнгэрөөгүй— нүүлгэй нүүлдэ хүл гарынь, үе мүсэнь үбдэдэг, шармайдаг болоо. Табан хүүгэй ноо табитайдаа пенсиэ гаргаа баатай болоо нэн. Нютагай Матвеевич үбгэнинь байна, тракторнаа буугаагүй гэхэ энэ, тэрэ ажалда мүнөө нааа. Хоёр хүбүүдынь ажалаанинь боложо, трактор нүүнхай.

Стафеевтан үбгэрбэ, ургэ бэбдэн гээд, гэргээ гэжэ дэжэ нүүха зон бэшэ.

— Намарай сагай нэбэ нэн шэнги наршыжа, ажаргүй хатарха болоо нааа, хабибди? — гэнэншүү гэ бари тодэ намда үгөөб.

Мүнөө Галина Ивановна Могойто дээрэ нэгэ оньнрин ажахын худэлмэриньэ боложо, айлшадай дог байра түхеэрэхэ, дынхидаал уринаар гэ ойрын зонние уттажа, дэлжэ байнхай.

Зарим газарта хуймааша зоной хойдуудаг саг ороо гэжэ мэдээндэ абтаашуул Совадал арһа мяхаяа гүй, хамтын хэрэгэй шармайнан зонние шуумжа хэ нэдэлгэ гаргадаг, сэдьхэлгүй хэбэртэй болоо.

Зүгоор үнэн хүл бэшэ, харин хэнэн гаа хэмээр хүндэтэй, талада нууха ёнотой нанахаар байна.

Ц. ГОНГОР.
Ага-Могойто.

Хонин ажал хэр хүгжөөгдэнэб?

ҮРЭЖҮҮЛГЭДЭ— ОНСО АНХАРАЛ

Хонишодой ажахын шэнэ жэд эхэ хонидоо, эмэ зуһагуудаа искусственна аргаар үрэжүүлхэ шухала кампаниар эхилдэг гээшэ. Энэ харюусалгатай хаһа манай райондо сентябрь нарын эхиньнээ захалаад, сүхыдоо 35—40 үдэрэй туршада үргэлжэлдэг байна. Эхэ хонидые үрэжүүлхэ пунктнуудаа, хото хорёогоо, техник-үрэжүүлэгшэдээ ямараар бэлдэньэнээ шухала кампаниин ябаса, мүн энэ хүдэлмэриин шанар сэхэ дулдыдаха ушартай болоно. Тэрээниньээ гадна, эхэ хонидые, эмэ зуһагуудые ямараар хүшэлүүлжэ таргалуулнаанаа баһаал дулдыдалсаха байна бшуу.

Байша ондо районой ажахынуудта, баталнан хэлсэньэй ёноор, энэ жэлэй намарай нара соо бүхыдөө 28 мянган толгой эхэ хонидые искусственна аргаар үрэжүүлэгдэхэ түсэб табигдаһан нааа, үнэн дээрээ эды толгой хонид отондо оруулагдагдахаяа болёод байна. Энэ баримта юу харуулааб гэхэдэ, ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэй, зооветеринариа мэргэжэлтэд хонин нүгэргтөө анхаралаа нуладуулньень гэршэлжэ үгэнэ бшуу. Зүгөөр нигэжэ хэлэхэдээ, баһаал алдуу хэнэ хаб гэжэ бэээ тооложоб.

«Новосретенский» совхоз энэ нальбарнин ашагтай үшоо байньень зүбөөр мэдэржэ абаа. Ажахын зооветмэргэжэлтэдэй, мүн зарим ажал хэнгүйгөөр, амаа дэлгээгээд ябагшадай гэмэ эмээр хонин ажалда ябуулагдаха селекционно хүдэлмэри орхигдоһон, үхэр дээрэ үнеэдые искусственна аргаар үрэжүүлэх кампани баһал мартагдаһан байха юм. Мэргэжэлтэдэй идхалгаар, мүн заримашуулай заабардар эхэ хонидоо искусственна онол аргаар үрэжүүлхэ шухала хэмжээ ябуулга үнгэргэхээ болёо нэмди гэжэ совхозой директор Владимир Анатольевич Павловай мүнөө гэмээ мэдэрнэндэнь, бахархамаар байгаа нэн. Нимээр хандадаг байнанай аша үрэнь тиихэдэ элсэр харагдаа бэлэй. Хурьгад үсөөнөөр абтахаһаа гадна, үбшэн үлбэр түлнүүдэй олоор абтадаг болоһониинь элэ.

Байгша ондо энэ ажахын эхэ хонидоо үрэжүүлхэ хэрэгтээ онсо анхаралаа хандуулдаг болоһониинь найшаалтай. Эхэ хонидые үрэжүүлгые хайшан гээд үнгэргэхэ хүдэлмэри совхозой директкинн суглаан дээрэ табигдаһан байгаа. Отара бүхэндэ мэргэжэлтэд, техник-үрэжүүлэгшэд даалгагдажа томилогдоо. Үнгэрнэн жэлнүүдтэ хүдэлгэгдэдэг пунктнуудаа бага-сагаар заһабарилаад, сагаадаад, энэ шухала хүдэлмэрээ эхилнэн байгаа.

Нигэжэ директорэй хэлэнэн үгэнүүд үнэн хэрэг дээрээ бэелүүлэгдэжэ захалба. Байша ондо эндэ эхэ хонидые үрэжүүлхэ 5 пункт хүдэлгэгдэнэ. Хонишод энэ хэрэгтэ үнэн зүрхэнньоо ороодожо, ямаршье уларилай тогтоо нааньь, үдэр бүхэндэ ототой хонидоо оложо, үрэжүүлдэг гуримтай болонхой. Нүүлэй дүнгөөр эндэ хоёр мянга гаран эхэ хонид отондо оруулагдаба. Н. А. Перслыгинэй даадаг отарада 538 эхэ хонид бултандаа үрэжүүлэгдэжэ дүүргэгдэв Б. С. Чимитовэй отарын 306, О. Р. Жамьяновай отарын 315, В. Б. Бадмаевай отара дээрэ 272, А. Николаевай отарын 307 хонининь искусственна аргаар үрэжүүлэгдэбэ. Эдэ дурсагдагша хонишодой энэ харюусалгатай хаһаяа эмхи гуримтайгаар түгэсхэжэ, ерэхэ жэлдэ олон хурьгадые абаха бата найдамтай үндэнь нүүри табиха байнандань батаар найданабди. Совхозой директор В. А. Павлов мүнөө үедэ сүлоо забда хэды үгышье нааа, энэ шухала хэрэгтэ анхаралаа хандуулжа, хонишодой, мүн мэргэжэлтэдэй ажалые нягтаар шалгадаг байна.

Энэ орхигдоһон нальбаридаа дахиншаа нимээр хандадаг болоһон ушар нүүлэй нүүлдэ аша үрэсэ харюулха ёнотой гэжэ нанагдана.

В. ХАНДАЖАПОВ,
Бэшүүрэй районой малай үүлтэр найжаруулха нэгэдэлэй түрүүлэгшэ.

ЭКСПЕДИЦИ ҮНГЭРГЭХЭ ТУХАЙ

Москва. «Антарктидадахи шэнжэлгэнүүдые үргэлжэлүүлхэ, Мирнэ, «Восток», Новолазеревска, Молодежно, «Беллинсгаузен» гэнэн Россин станциинуудай түхэреэн жэлэй хүдэлмэриие хангаха зорилготойгоор Россин 39-дэхи Антарктическа экспедиции үнгэргэхэ тухай» Россин Правительствын Тогтоолдо Виктор Черномырдин гар табиа нэн.

Энээндэ хабаатай албан зургаануудтай хамта 210 хүнньоо бүридэнэн экспедиции бүридхэхэ гээд гидрометеорологиин талаар Россин Федеральна албанда даалгагдаа юм. Агаарай ба далайн судалгаанай хүдэлмэриилэгшэд ба до орохо ёнотой. Энэ оной дүрбэдохи Россин Антарктическа станциинуудта 15 тонно түлшэ нюбадалые хангаха нэмэ хихэ албан зургаа захиргаа юм.

СТАТИСТИКЫН ТАЛААР ГҮРЭНЭЙ КОМИТЕДЭЙ МЭДЭЭСЭЛ

Улаан-Удэ. Республикын экономико Азиин гүрэнүүдэй экономикотой гол түлэб холбоотой байна. гээд Статистикын талаар Буряад Республикын комитедэй мэдээнүүдые шэнжэлжэ үзэхэдэ харагдана. Урданай автономито республикын гадаадын оронуудтай хэдэг худалдаа наймаанай эрьесэ 65,9 миллион США-гай доллар болоно. Тиихэдэ Хитадтай, Монголтой, Азиин ба Номгон далайн оршондохи оронуудтай 54,7 миллион долларой наймаан хэгдэньэн байна. Жэлэй эхиньнээ хойшо СЭВ-эй урданай оронуудтай ба промышленна талаараа хүгжэнги оронуудтай хэгдэдэг эд бараанай эрьесэ оройдоол 10,4 миллион доллар болоо.

Буряад Республика 46,3 миллион долларой эд бараа гадаадын оронуудта худалдаһан, оройдоол 19,5 миллион долларой эд бараа гадаадаһаа худалдажа абаһан байна. Энэнь нааааалтай. Гол түлэб транспортна хэрэгсэлнүүд ба вертоледуудые гадаадын оронуудта худалдаад, эдеэ хоолой зүйлнүүдые ба арадай хэрэглэмжый эд бараа худалдажа абанабди.

Хамтын предприятинуудта нютагай дэлгүүрэй нүлоо үзүүлэгүй статистикын албанай мэдээнүүд гэршэ публикада худэлдаа тын предприятинуудоол 8-нинь эрхилдэг юм. Тиигэхэ нааа байхад жэлдэ миллиард түхэриг жээнэй продукци үйлэдэгдэнэн байгаа.

ШЭНЖ

Нёдондо ... соо бүхыдоо 98 ... ын крукогууд, ... нүүд худэлнэн б... сутларагшад үнг... ралсалай жэлэй... таргажа. ... дые баттлаа... жэлэйнгээ дүнгүү... үгэ хэлэнэн стан... ж. Г. Булнтуева ... ороноо шэнжэл... шэлгарнан багшаг... дэмэрние тэмдэг... Анкалаа о... үнибүүдэйнгээ, ноо... тахын тула бүх... табаа гаргадаг... алсн. Илангаяа ... бугадай аймагай ... музейн директор... вадал арһа мяхаяа ... гүй, хамтын хэрэгэй ... шармайнан зонние шуу... хэ нэдэлгэ гаргадаг, ... сэдьхэлгүй хэбэртэй ... болоо.

Зүгоор үнэн хүл ... бэшэ, харин хэнэн ... гаа хэмээр хүндэтэй, ... талада нууха ёнотой ... нанахаар байна.

Ц. ГОНГОР.
Ага-Могойто.

СТАТИСТИКЫН ТАЛААР ГҮРЭНЭЙ КОМИТЕДЭЙ МЭДЭЭСЭЛ

Улаан-Удэ. Республикын экономико Азиин гүрэнүүдэй экономикотой гол түлэб холбоотой байна. гээд Статистикын талаар Буряад Республикын комитедэй мэдээнүүдые шэнжэлжэ үзэхэдэ харагдана. Урданай автономито республикын гадаадын оронуудтай хэдэг худалдаа наймаанай эрьесэ 65,9 миллион США-гай доллар болоно. Тиихэдэ Хитадтай, Монголтой, Азиин ба Номгон далайн оршондохи оронуудтай 54,7 миллион долларой наймаан хэгдэньэн байна. Жэлэй эхиньнээ хойшо СЭВ-эй урданай оронуудтай ба промышленна талаараа хүгжэнги оронуудтай хэгдэдэг эд бараанай эрьесэ оройдоол 10,4 миллион доллар болоо.

Буряад Республика 46,3 миллион долларой эд бараа гадаадын оронуудта худалдаһан, оройдоол 19,5 миллион долларой эд бараа гадаадаһаа худалдажа абаһан байна. Энэнь нааааалтай. Гол түлэб транспортна хэрэгсэлнүүд ба вертоледуудые гадаадын оронуудта худалдаад, эдеэ хоолой зүйлнүүдые ба арадай хэрэглэмжый эд бараа худалдажа абанабди.

Хамтын предприятинуудта нютагай дэлгүүрэй нүлоо үзүүлэгүй статистикын албанай мэдээнүүд гэршэ публикада худэлдаа тын предприятинуудоол 8-нинь эрхилдэг юм. Тиигэхэ нааа байхад жэлдэ миллиард түхэриг жээнэй продукци үйлэдэгдэнэн байгаа.

Таряа хуряалга-93

ГАЗАРАЙ ЭЗЭДЭЙ ГОМДОЛ

Хэды бэрхэтэйшье нааньь, арга хургыень оложо, аймагай олонхи ажахынууд октябриин 20 болотор таряагаа хуряажа дүүргээд байгаа. Гэбэшье элдэб шалтагааннаа боложо, бүри нааа болотор үлэньэн хэдэн арбаад гектар газарайнгаа ургаса хуряажа ядашаһан ажахынуудшье бии.

Тээмэндэ «Дружба» колхозой Пестеревскэ отделениидэ ябахадамнай, октябриин 22-ой үдэр тосхонноо холо бэшэ үлэньэн обёосой таряалан дээрэ хоёр комбайн ургаса хуряажа ябаа нэн. Гурбадахи комбайниинь полидо күрэнгүй зогсошонхой, залуу механизатор Геннадий Яньков, ехэл уруу дуруу юумэн, агрегадайнгаа хажууда зогсожо байгаа бэлэй.

— Гурбан комбайн хүдэлөө нааньь, энэ үдэртөө үлэгшэ обёосоо сохижо дүүргэхэ нэмди. Тезд эдэ хуушан комбайнуудай нигэжэ эбдэрхэнь гайхалгүй. Мүнөө энэ Яньковой комбайнай сцепленниинь муфта нааа. Нигээдшье энэ комбайн хойто жэл болотор ургаса хуряалгада хабааалажа шадахаяа болибо. Мүнөө трактор, комбайнай шухала хэрэгтэй зүйлнүүдые хаанаһаа олохобши даа. Харин нүгөө Иван Колмаков Сергей

Поэт, багша Аюша Доноевой 60 наһанай ойдо

ДУУЛАХАЛ ДАЙДАНЬ—ЗАХААМИН

«Аюша Жапович Доноев 1933 ондо Захааминай аймагай Санага нютагай Синиҳэ гэжэ газарта түрэһэн намтартай. Санагадаа 7 жэлэй һургуули дүүргэһэнэйнгээ удаа Хяагтын соёл-гэгээралэй училищида, Буряадай багшанарай дээдэ һургуулиндэ һуража гараад, Шара-Азаргын дунда һургуулида буряад хэлэ болон литературыгы багшаар ажаллажа байдаг».—гээд нёдондо Захааминай типографида хэвлэгдэн гараһан «Зэмхэ сэсэгэй зэрэлгээн соо» гэһэн шүлэгүүдэй ном соо хэлэгдэнэ.

«Зэмхэ сэсэгэй зэрэлгээн соо» гэһэн уянгата гоё нэрэ өгөө суглуулбаридa Аюша Доноев үгэһэн гээшэ.

Зэнхэгэр хубшын арада
Зэмхын нуур мэлмышэ.
Зэрэлгээтэ гэрэл
нюруудань
Зэмхэ сэсэг эмнинэ,—

гээд «Зэмхэ сэсэгэй зэрэлгээн соо» гэһэн шүлэгынь эхилнэ. Холо хубшэ тайга соо оршодог Зэмхын нуурай ажаар үргадаг зэмхэ сэсэг үлэй эндэ эхэлэгдэнэ:

Зунай эхин һарада
Зула нэнги бадардаг.
Зэмхэ хомор сэсэгэйнь
Сэрэлгээн хүнине татадаг.

«Табан уулын хоорондо» гэһэн шүлэг соогоо поэт Аюша Доноев түрэл тоонто Санага нютагаа түүрээн, мартан дуулана:

Тэбэн уулын хоорондо
Тала дайда нэмжынэ.
Энэ минин түрэһэн
Элдин тоонто нютаг лэ.

Тоонто нютаггаа, нютагайнгаа ажалша хүнүүдтэ зориулан шүлэгүүдэйнь дунда «Синиын сэсэг» гэһэн шүлэг бии. Энэ хадаа дуй дэрэлээлээр баян багшын бэлигтэй һурагшадаа зориулан шүлэг-шанхалал болоно. Тэрнээ урид наһа барахан багша Елена Цыреторовна Эдаевагай мүнхэ дурасхалда зориулагдаһан энэ шүлэг соо һурагшынь бодоо дүрэ тон зүбоор харуулжа гаргажа байнхай.

Синиын ягаан сэсэгтэ
Шинин дүрэ харагшаб.
Сэбэр арюун хоноодонь
Шэнгэн дуугыш бэригшаб.
Дэлгэр үргэн сэдьхэлыш
Дальбэнь гэжэ һанагшаб.
Дэнзэ шара голыень
Дэмы шарайш болгогшоб.

Санагын дунда һургуулин-ород, буряад хэлэ болон литература олон жилдэ заахынгаа хажуугаар энэ багша түрэл буряад хэлэнэйнгээ дундаршагүй баялигые һурагшадтаа дэмжуулхые оролдодог байгаа. Аюша Доноевой оролдолгоор энэ һургуулиин дэргэдэ «Уран дуушэ» гэжэ уран зохёолой бүлэг бии болгогдожо, һурагшадай бэшэһэн шүлэгүүд уран гоёор сууряатажа эхилээ һэн.

Наяад онуудта Утаатын һургуулида багшалжа байха үедөөшье уран шүлэгтэ бүхы сэдьхэлээ зориулһан элэ хүн үхибүүдэй ним һайхан сэдьхэлые

«Бүгэлэй үнэндал арюун
Түнгалаг,
Басаганай мяһэрэлдэл
урин налгай,

буряад хэлэнтэй нягтаар холбожо, уран шүлэгэй утаһаханине бии болгожо шадаһан байха юм. Энэ һургуулиин дэргэдэ «Таба сагаа» гэһэн уянгата гоё нэрэтэй литературна бүлэг байгуулаа һэн.

«Таба сагаа» гэһэн бүлэгэй гэшүүдэй олонхинь уран зохёолтой ажабайдалаа холбоо. Эдэнэр бултадаа уран зохёолшод болоошьегүй һаа, буряад хэлээ саашань хүгжоон, үлэн сэдьхэлтэ үри хүүгэдтээ түрэл хэлэнэйнгээ түүхэтэ баялигые дамжуулха багшанар болоо.

Удаань Аюша Жапович Шара-Азаргын дунда һургуулида буряад хэлэнэй багшаар ажэлжэ байһанаа, наһанайнгаа амаралтада гараба гээшэ.

«Районой дээдэ захын ямаршье һургуулие аблаг үзэхэдэ, директорнуудынь, олонхи багшанарынь минии шабинар болоно. Шара-Азаргын һургуулида ерэжэ, энэ эбтэй эетэй коллектив соо оорыигоо шабинартай нэгэн һаналтайгаар хүдэлжэ ябаһандаа үнэн зүрхэйнөө омогорхоноб»,—гэжэ нэгэтэ Аюша Жаповичай хэлэһиень һанаһаб.

Үнэхээрөөшье, манайшье һургуулие абаад үзээ һаа, олонхимнай Аюша Жаповичай шабинар гээшэбди. Тиихэдэ буряад хэлэнэй багшанарай семинар дээрэ харахадa, бүгэд энэ багшын шабинар олон байдаг.

Үшөө саашань аймагай литературна нэгэдэлэйхидые абаад үзээ. Санжи-Хандa Дармаева Таисия Мархаева хөөр Аюша Жаповичай нютагайнь басагад— шабинарынь. Николай Очиров мүн лэ шабинарайнь нэгэн. Эндэһээ хараад үзэхэдэ, энэ нүхэрнай жаран наһанайнгаа дабаан ондэ зүдхэтэроо нилээд олон дэмбэрэлтэй һайхан хэрэгүүдые бүтээһэн, нилээд олон сэдьхэлдэ уран шүлэгшэнэй үрэжэлтэй үрэнэ тарижа, сэсэглүүлжэ шадаһан болонол даа.

Хүлэй түрэһэн тоонто, тэнлээл үнгөрөөн бага наһанай жаргалта хаһа бүхы наһан соо бүхөөр хадуугдан, ямар нэгэ зүүдэн шэнгеэр хаа-яахана иҳдэндэ үзэлдэн, сэдьхэл зүрхыень дулаахан үльһаар жогнээд, жэгнээд абадаг гээшэ. Эгээл эдэл тухайгаа Аюша Жапович «Сэхирэй үндэр эрье дээрэ» гэһэн шүлэг соогоо дуулан түүрээнэ:

Сэхирэй үндэр эрье дээрэ
Сэрэгэй хасагуд
һууһанаа,
Сэлеэн руугаа зоохэдэнь,
Синитын добо хоохороо.

Аюша Жапович Санагын Синиҳэ гэжэ газарта түрэһэн тула энэ шүлэгынь нимэ гунигтайхан мүрнүүдээр түгсэнэ:

Һарюу бурюу сэргэнүүд
Һалхи хуянда унажа,
Һайхан багым хуудаһануд
Һалан хууража
дуулаал даа.

Тэрэл 1992 ондо Аюша Жапович Доноевой «Дуулахал дайдам Захааминь» гэһэн шүлэгүүдэй суглуулбари гаража, Захааминай, мүн республикын олохон уншагшадые баясуулаа гээшэ.

Дуратай багшымнай, аха нүхэрэймнай бүхы наһан соогоо сэдьхэлэйнгээ өөрөөо дуһал дуһалаар суглуулһан зохёол-одоошье ном боложо гарабал даа. Энэ хадаа багшымнай сахэ баяр, ялалта, тинмэһээ маанадай ёнотойл омогорхол гээшэ.

Багшамнай сдоол маанадтаа зүрхээ, сэдьхэлээ, хамаг бодолоо, гунигаа, голхорёлоо, баярaа — дуулыень нюуй нюогүйгөөр, үргэнөөр солижо үгөөб ха юм.

«Дуулахал дайдам Захааминь» гэһэн ном эхинһээнь ираад, нүүлдэнь хүрэтэрөө уншахадаа, үнэхээрөөшье, хүнэй наһан, ажабайдал гээшэ ямаршье хүндэ хүшэр, ямар гайхалтай ёнин гээшэб гэжэ бодомжолжо үзэхөөр.

Аюша Жаповичай ажабайдал, хүдэлмэри, тэрэнэй амжалтанууд болон голхорёлтой бага зэргэ таниулахадаа, энэ суглуулбари «Сохи шүлэгүүдэй олонхинь удхые гүнсэдоор ойлгоноо. Нэмэ сохи зарим, шүлэгүүд аяар гуньаад жэлэй саада тээ, 1961—1962 «Шуудта бэшигдэһэн байна.

Сэгсэлбэрнь 4 багахан хүбиһэ бүридэнэ. Нэгэдэхинь «Эхэ оронойнгоо түүхэтэй» гэжэ нэрлэгдэнэ. Эндэ, үнөөдөрөөшье, манай ороной түүхэ харуулһаа шүлэгүүд олон.

Нэмэй хоердохи хүбиһэ «Торгон байгаалиин тоонто доро» гэһэн уянгата һайхан нэрэтэй. Эндэ корректорэй гэмээр жэнхэни буряад тоонто гэжэ үгэ тоонто гэжэ буруугаар гарашанхай.

Торгон сэнхир байгаалиин
Тоонто доро үдэхэ
Тоотой охор наһандаа
Тоомтой ходо ябамаар —

гэһэн ямар сэсэн һургаал бэлэмоор үгэнүүд гээшэб!

Намар тухай, намарай гунигтай олохон лэ уран шүлэгшэд оор оорыигоо сэдьхэлэй бодол гаргаһан байдаг. Тэд манай багшын «Намарай шэнжэ» мүн лэ оорын онсо удхатай.

Ягаан торгоор
баруун энгэр
Лагаа гоёор
хушагданхайб?
Ямар уран оёдолшо
Янзын һубад
нэрэжэрхёоб.

«Наранай элиэ дахаһан наһанай зүргэ» гэһэн гурбадахи хүбиһэ соо хүнэй наһан тухай, хүнүүдэй хоорондохи харилсаан тухай олон шүлэгүүд үгтэнхэй.

Наһанай зүргэ—ганса
харгы
Намхалзан түргоор
зурын ошоо,
Анханай дуран,
зунай һүни
Аянай шубууд шэнги
мордоо.

Энэ хүбиһэ соо ороһон олохон шүлэгүүд дуунууд боложо, зоной дунда үргэнөөр таранхай. Станислав Улаханов Владлен Пантаев хоёр хүгжэмынь бэшээ. Станислав Улахановай хүгжэм бэшэһэн «Баярай дуун», «Танилсахые зубшоогыт» гэһэн дуунуудые бүри далаад оной эхээр Санагын дунда һургуулида һураж ябахадаа дуулалдадаг бэлэйбди.

Номой түгэсхэлдэ оруулагдаһан тоонто нютаггаа, нютагай хүнүүдтэ зориулагдаһан, мүн ёно заншал сахиха тухай шүлэгүүд «Түрэл дайда, түрэһэн эжы» гэжэ нэрлэгдэнэ. Эндэ Санага, Шара-Азарга, Утаата, Далахай нютагуудые магтаһан дуунууд бии. Санага нютагай мүнгэшэ дархан Долгор Логиновада, эдир наһанайнгаа нүхэр Даша Бадмаевта, хурайхайдаа—Намсарай Цыренжаповта зориулагдаһан шүлэгүүдынь энэрхы дулаан үлэһатай.

Тиихэдэ нютагай поэт Мэлс Самбуевта зориулагдаһан «Хара хубүүн». Утаата нютагай Федор Цыденжаповта зориулагдаһан «Шуурган хубүүн» гэһэн баллада саһаа урид наһа барахан энэ шүлэгшэнэй ажабайдал тухай баримтануудай үсоон лээрэһээ өхэл һонирхолтой, хоморой эүйл болоно. Хамта үдэһэн, нэгэ һургуулида һураһан хүнүүд бэе бээ хэзээдэшье һайнаар мэдэхэ ха юм.

Мүнөө үедэ нэргээгдэжэ байһан ёно заншал тухай салуушуулда һургаал болохо шүлэгүүд олон.

«Ёно заншал тухай»,
«Эрын гурбан наадан», «Бүхэ барилдаан», «Гуламта»,
«Сайн дээжэ», «Айлшанаа угталга», «Үлгын дуун»,
«Зэмһэ табилга», «Үхибүү үлгыдэ оруулха ёно» гэхэ мэтын шүлэгүүд залуу үетэндэ, бидэшэр—багшанарта сэхэ хэрэгтэй гээшэ.

Эгээл тиимэһээ багшанарай багшые жара наһанайнь жабхаланта ойгоор, «Дуулахал дайдам Захааминь» гэһэн номоорнь халуунаар амаршалаад, Захаамин һайхан дайдана дуун, шүлэг соогоо магтан түүрээн, дала наһанайнгаа дабаас дабыт гэжэ үряалнабди.

Таабайнгаа һууһан
нютагта
Талынгаа заншал
баршхайб.
Таатайхан зохид нүхэдтөө
Тааруулжал дуугаа
ябанхайб,

—гэжэ «Дуулахал дайдам Захааминь» гэһэн шүлэг соогоо дэмы бэшээгүй ха юмта.

Х. ДАМБИЛОВА,
Дабаатын дунда һургуулиин түрэлхи хэлэ, литературын багша.

Захааминай аймаг.

Регби Тубаев, түүхын эрдэмэй доктор

ТҮБЭД ОРОН ХУДАЛДАН АЯНШАЛГА

(Түгэсхэл. Эхинийнь октябрийн 26, 27-ной номернуудта).

XX зуун жэлэй бүри эхиндэ цинскэ Хитадай ударидагшадай эзэрхэг түримхэй гуримаар бусадые ударидаха уг зорилготой байнь Б. Рабданов элэр ойлгоһон байна. Эгээл нимэһээ шуһа холижо, түбэдүүдые үндэһоорнь хубилгаха гэһэн Хитадай ябуулга тухай Б. Рабдановай хэһэн тобшололой удха шанар муноонэйшье тибетологидо хуушараагүй байһаар зандаа даа.

Түбэдэй арад зон Россида ямараар хандаһаб гэһэн асуудал Б. Рабдановые ехэнхидээ һонирхуулжа болоо. «Буддизмые харалсадаг харнин гансал гүрэн Россин юм гэжэ Далай-лама ордуудта талархалтай байдаг, энэнь тоншье шухала гэжэ тоолодог һэн. Нимэ бодол һасаһаа эхитэй гээд эн дэхи түбэдэйхид хэлсэдэг».—гээд Б.Рабданов хэдэн удаа сэдьхэлээ хананглар тэмдэглэһэд байна ха юм.

Б. Рабдановай аяншалгын шалтаг, зорилго

Зүүн Түбэд болоод Дацзян-лу хото Б. Рабдановай алишалһан зорилго, шалтаг сэхэ тодорхойлһон бодото баримтанууд мүноо манда байхагүй. Ямар зорилго, хэрэг бэелүүлһэн байгаа һэн хаб гэжэ Б.Рабдановай бэшэгүүд болоод тэмдэглэлнүүдһээнь лэ тухайлбариар хэлэжэ боломожор байна. Энэ аяншалагшын Зүүн Түбэд ошоһон сагайнь 1903—1904 онуудта Түбэдэй түб газар руу Англиин булимтаржа ороһон сагтай тудалдаһаниинь ушартай, шалтагаантай байна гэжэ анхархаар. Энэдхэгэй королиин орлогшо лорд Керзон гэгшэ зэбсэгтэ сэргэгые һасада эльгээхэ гэһэн шиидхэбэри 1903 оной майн 18-да гарганаһан байгаа, июлиин 1-дэ тэдэнь тэрээн руу орожо эхилһэн юм. Нимэ ушарай тохёолдохо, XIII дугаар Далай-лама Тубдан-Чжамцо үдэшэжэ ябаһан ламанар, түшэмэлнүүдтэеэ, мүн А. Доржиевтай нютаһаа хойшоо шэглэн ошоо, 1904 оной августын 5-да Англиин сэргүүд һасада ороо бэлэй. Потала гэдэг ордон соо англи-түбэдэй хэлсээндэ 1904 оной сентябриин 10-да гараа табилган болоһон юм. Энэнь һасын конвенци гэжэ нэрлэгдэнхэй.

Эгээл энэ үедэ А. Доржиевһаа һонинуудые дуулгаха хүниие һасаһаа хүлэжэ Б. Рабданов Дацзян-лу хотодо худэлжэл байһан юм. XX зуун жэлэй эхиндэ Алас-Дурнадахи улас түрын байдалай улам орёо боложо байһан үедэ аяншалагша Б. Рабдановай, эндэ худэлжэ байһан ушар юрэд тудалдаһан ябадал бэшэ байгаа ёнотой. Юун бэ гэхэдэ, США, Япон, Германи—эдэ эзэрхэг үрэнүүд Хитадые бэе тээшээ татажа, нүлоо сэхэтэй болоногы, нүгөө талаһаа, үнинэй эзэрхэг түримхэй үрэнүүд—Англи, Франци, хаанта Росси эндэһээ хобхорхоор бэшэ—нимэ зуришэлдоонэй зангилаа бусайдалай. Нимэ бандалай эндэ тохёолдохо, Хитадтахи нүлоогоо бүриншье үргэдхэхээ бухы шадалаараа оролдоһон Англиин зонхилогшод улам гаараажа оробо даа. Нигэжэ Алас-Дурнадахи оршондо англиородой зуришэлдоон улам хурсадаба. Японтоной хүсөөр Россин хамар сохиоулха гэжэ Англиин зонхилогшод оролдодог тула 1902 ондо англи-японой холбоон баталагдаһан байна. «Японтой Англи холбоо баталхадаа, Россида эсэргүү сэргэ дай бэлдэхэйн бэлэй» гээд Ленин бэшэһэн байдаг.

Түбэд Росси хоёрой хоорондохи холбоое Англиин дипломатиин албатад даншье һаа, хэтэрүү атаархангяар харадаг болоо бэлэй. Далайламын ордоной үмэнэһөо бэелүүлдэг А. Доржиевай ажал ябуулые һэжэглэдэг, дурагүйдэдэг, тэрэ мүртоо Түбэдэй һасын правительствын түлөөлэгшэ боложо, А. Доржиев гурба дахин (1898, 1900, 1901 онуудта) Росси ошожо ерэһэн байна бшуу. Буряадуудаар дамжуулжа, Түбэдые Россин абахаһаань урид Непалаар дамжуулжа, Англи Түбэдые үрдижэ абаха ёнотой гээд Англиин газетэнүүд бэшээ һэн ха. Тиин гэхэдэнь, XIII дугаар Далайлама Эндэхэгтэхи Англиин засагайхидтай сэхэ холбоо хэхээ арсадаг байһан. Эдэ бүгэдые ородой дипломати ажаглажал байгаа, сааначаһаншье энэ ушарые харааһаа алдахагүй байһанинь эли һэн бээ. Б. Рабдановай Зүүн Түбэд аяншалһанай ушар шалтагаанууд эдэл байһан байха гэжэ тайлбарилхаар юм. «Хитадтаншье гүали Түбэдтэшье сааладаа эрхилхэ ажал ябуулгаа худалдаа наймаантай холбохоһанаатайби, энэ хэрэг гээшэ мүноо бүгэдэ арад зоной эрхилдэг ажал болонхой» гээд Б. Рабданов ерээдүйнгоо зорилго тухайда тэмдэглэлнүүд соогоо бэшэһэн байха юм. Түбэд зон Россида ямараар хандаха хаб гэһэн тобшолол хэхэдээ, Б. Рабданов нигэжэ бэшэһэн байна: **«Худалдаа наймаа эрхилхэ гү, аля эрдэм шэнжэлэлгын зорилготойгоор ородуудай эндэ ерээһаань, бусад европынхидто орходоо, эдээндэ һураггүй һайнаар, талархангяар хандаха һэн даа гэжэ би һананаб. Түбэд ороной үүдэ нээхэ сагай ерээ һаань, ородууд түрүүшын эзлэгээндэ байхал һэн».** Нимэ бодомжонуудынь юу харуулнаб гэхэдэ, Россин гүрэнэй эрхэтэн Б. Рабданов Хитадай ороондо, гүн Азиин дунда ошоод ябахадаа, ямаршье эрхэ тушаалалгагүй, арга боломжоорнье аарат, юрын мүргэлшэн нэрэтэй ябаһаншье һаа, Эсэгэ ороноойгоо аша тушада бүхы шадалаа зорюулжа ябаһан хүн байгаа гэжэ ойлгожо ядахаар бэшэ. 1904 оной эсэг багта XIII дугаар Далан-ламын Үргэ морилоод, ородой дипломатиин албатадтай хэлсээнүүдые хэжэ эзилхэдэнь, Зүүн Түбэдтэ, Дацзян-лу хотодо Б. Рабдановай саашадаа байха хэрэг дүүрээ гээд А. Доржиевай бэшэгһээ элирнэ.

Намтарайнь зарим баримтанууд

Б. Рабдановай намтар тухай баримтата материалнууд мүноо үгы байна. «Агын наймаа эсэгэнээ гараһан түрүүшын эрдэмтэн Будда Рабданов тухай хурлангы тэмдэглэлнүүдые Даши Бубеев зоноһоо асуултануудые хэжэ, 1962 оной июнь һарын 26-да Агада бэшэһэн байгаа. Д. Бубеевэй хуушан монголоор бэшэһэн энэ тэмдэглэлэй ёноор, Будда Рабданов 1853 ондо Могойтын районой Үроонэйн сомоной Дэлюун-Хүндыдэ түрэһэн байгаа. 1923 ондо 70 наһан дээрээ наһа барахан юм ха. Агын приходско һургуулиин түрүүн багшалһан, Буддабагша гэжэ алдаршаһан бэлэй.

Монгол, ород, хитад, түбэд, англи—нимэ табан хэлэ мэдэдэг хүн ябаа. Росси, Монгол, Хитад, Түбэд, Англи, Франци—нимэ зургаан гүрэнүүдээр ябаһан байгаа. 1896—1897 онуудта П. А. Бадмаевай байгуулһан «Зүүн заха хизаартахи ажабайдал» («Жизнь на Восточной окраине») гэжэ газетын редактораар хүдэлөө бэлэй. Энэ газетэ хадаа Забайкалида монгол хэлэн дээрэ гараһан түрүүшын һонин байһан юм. 1905 оной ород-японой дайнай үедэ Б. Рабданов Хайлаар, Манжуур хотонуудта байха үедөө, дайлалдажа байгаа ородой армида моридые эльгээхэ ажал эмхидхэжэ ябаһан юм. Түбэд ороноо асарһан алтан, мүнгэн госолтын нөөмэгүүдые Петербургын музейдэ тушаагаа һэн ха. Хубисхалшадай зохёоһон «Сүлоотэ хэблэл» гэжэ номые Б. Рабданов 1905 ондо үзэжэ эхилээд, тэрэнэй суртал номнолые буряад зоной дунда дэлгэрүүлдэг байгаа ха.

Хаанта засагай ушахын урда тээхэнэ Б. Рабданов Агын, Сүүгэлэй дасангуудай сэх зиндаагай ламанартай, нёёдтой зуришэлдоотэй болоһон юм ха. Шалтагаанинь гэхэдэ, хуушанай засаг хубилжа, шэнэ байдал ерэхэ, шажан мүргэл ударидадаг ламанар, хэмгүй ехэ зоорини эзэд баяшуул, засаг түрэ баридаг нёёд —эдэнэрэй бултанайнь хуушанай гуримаар һууха сагынь хубилха ёнотой, үсоохэн хүнүүдэй хэмгүй ехэ баялигые барижа эдлэхэнь бэрхэтэй боложо, ерээдүйн сагта хүн зон хамтаараа хамжажа, ажал хэхэ, тарыан ажал эрхилхэ саг ерэхэ байха гэжэ Б. Рабданов хэлэдэг һэн гэхэ. Энээн дээрэһээ ламанар, нёёд, илангаяа Сүүгэл дасанай ламанар Будда Рабдановта дураа гутаһан, ухаанинь мууджа эхилээ, зүнтэгэй тэмдэг ороо гэхэ мэтэ үгэ тарааһан байха.

Б. Рабдановай тэмдэглэлнүүд хадаа Зүүн Түбэдтэ байха үедөө, дайлалдажа байгаа ородой армида моридые эльгээхэ ажал эмхидхэжэ ябаһан юм. Түбэд ороноо асарһан алтан, мүнгэн госолтын нөөмэгүүдые Петербургын музейдэ тушаагаа һэн ха. Хубисхалшадай зохёоһон «Сүлоотэ хэблэл» гэжэ номые Б. Рабданов 1905 ондо үзэжэ эхилээд, тэрэнэй суртал номнолые буряад зоной дунда дэлгэрүүлдэг байгаа ха.

Хаанта засагай ушахын урда тээхэнэ Б. Рабданов Агын, Сүүгэлэй дасангуудай сэх зиндаагай ламанартай, нёёдтой зуришэлдоотэй болоһон юм ха. Шалтагаанинь гэхэдэ, хуушанай засаг хубилжа, шэнэ байдал ерэхэ, шажан мүргэл ударидадаг ламанар, хэмгүй ехэ зоорини эзэд баяшуул, засаг түрэ баридаг нёёд —эдэнэрэй бултанайнь хуушанай гуримаар һууха сагынь хубилха ёнотой, үсоохэн хүнүүдэй хэмгүй ехэ баялигые барижа эдлэхэнь бэрхэтэй боложо, ерээдүйн сагта хүн зон хамтаараа хамжажа, ажал хэхэ, тарыан ажал эрхилхэ саг ерэхэ байха гэжэ Б. Рабданов хэлэдэг һэн гэхэ. Энээн дээрэһээ ламанар, нёёд, илангаяа Сүүгэл дасанай ламанар Будда Рабдановта дураа гутаһан, ухаанинь мууджа эхилээ, зүнтэгэй тэмдэг ороо гэхэ мэтэ үгэ тарааһан байха.

Б. Рабдановай тэмдэглэлнүүд хадаа Зүүн Түбэдтэ ажаһуудаг түбэд, хитад зоной байдал, һуудал, соёл гэгээрэлыень харуулһан түүхын, этнографиин баримтануудынь ехэшье, шухалашье удхатай материалнууд болоно, нүгөө талаһаа, XX зуун жэлэй Алас-Дурнадахи улас хооронодын харилсаануудай түүхын зарим ушар баримтые харуулһан байна. Тиимэһээ эдэ тэмдэглэлнүүдые оролто бэшэлгэтэйгээр, эрдэмэй ажаглалтануудтайгаар хэблэхэ хэрэгтэй. Тиихэдэ Б. Рабдановай намтарые архивуудай материалнуудһаа тон наринаар шэнжэлхэ шухала. Буряад зоной хуушанай түүхэ суглуулха дуратай ябаһанаа наһа барахан Даши Бубеевэй энэ хүнэй намтар тухай бэшэлгэһээ бэшэ ондоо юумэн манда үгы. Б. Рабдановай ажабайдал, ажал ябуулые тон түрүүн бэшэһэнинь һайн гэжэ тэмдэглэлтэй, Ородой Географическа бүлгэмэй, Дунда ба Урда Азиие шэнжэлхэ Ородой комитедэй эмхидхэһэн Түб Азидахи аяншалганууда эрдэмтэй, бэлигтэй бэрхэ бурядуудай ажалай үүргэ, хубита нилээд ехэ байһан гээшэ, теэд эдэнэрэй ажал ябуулга мүртэй шэнжэлэгдээгүй, тиимэ тула олон хүнүүдэй нэрэ обог ородоо мэдэгдэнгүй үлэһэн. Будда Рабдановай Зүүн Түбэд аяншалһан тухай тэмдэглэлнүүдынь энэ хэлэһые тон элсэр гэршэлнэ гэжэ онсо заахаа ёнотойбди.

Д. ЖУГДУРОВА
буряадшалба.

Эдир аяншалагшадай станцийн дэргэдэ хизаар ороноо «шэнжэлэгшэдэй суглаан» һаа болобо. Округойнай зургаан аймагай, Нүхэдэй болон Алайрэй аймагуудһаа багшанар энэ суглаанда хабаадаагүй. Тиимэһээ тус суглаанда далан делегат хабаадалсахаар хараалагдаһан аад, харин дүшөөд багшанар сугларжа, суглаан эрхим эмхитэйгээр үнгэрөө.

Хүршэнэрэймнай һонин

Хизаар ороноо шэнжэлэгшэд сугларба

Өдөр жэлэ округ бүхыдоо 98 элдэб янзын кружогууд, нэгэдэлүдэлэйн байна. Эндэ үргэлжэлдэг шэнэ үсэбүүдые, баталаа. Үнгэрһэн үнгэрэ дунгүүд тухай хэлэһэн станцийн завуч Г. Буянтуева хизаар шэнжэлдэг опоо багшанарай хүрэлцэн тэмдэглэһэн байна. Ажалдаа ородосотой, сүүдэйнгээ һонирхол тала бухы хүсэ гаргадаг багшанар Илангаяа Эхирэд-Булгадай аймагай Байтагай директор М. Х. Харануудай И. Е. Босхоной аймагай А. Б. Булутова бусад. Тиихэдэ интернат һургуули үедэ ехэ хүдэлмэ-уулна. Тедорхойлохо-нирхолтой басагадай наа-«Таталган» гэһэн хэмбулганууд эндэ үнэлэгдэнэ байна. Мүн Эхирэд-Булгадай аймагай Олойн һургуули-дэ хэлэхэ хэрэгтэй. Н. Н. Алхуисаева кружогые хүрилдэг юм. Тиимэһээ бэшэ. харин олон янзын дуунуудта һургана. суглаанда түрэл нютагаа энциклопедиэ хэгаа гэжэ мэдүүлэгдэбэ. Тэрэнэ өрөөлагдэба. Түрэл нютаһаа бүридхэ һураһалай шэнэ округой бухы һуруудта 113 бүлэгүүд байна. Эдир аяншадай станцийн дэргэ хэлэһэнэй ёноор 100 хороогодохо. Энэнь ганса мүнө бэшэ, харин округой райондо үнгэрэ байһан кружоторуудтэй тэгшээр ябуулга ёнотой.

Далсалай жэлэй турэ гэжэ байхада, өдэр аяншалагшадай станцийн хүдэлмэрилэгшэдэй суглаан өдөр арюун хоноодонь Шэнгэн дуугыш бэригшаб. Дэлгэр үргэн сэдьхэлыш Дальбэнь гэжэ һанагшаб. Дэнзэ шара голыень Дэмы шарайш болгогшоб. Санагын дунда һургуулин-ород, буряад хэлэ болон литература олон жилдэ заахынгаа хажуугаар энэ багша түрэл буряад хэлэнэйнгээ дундаршагүй баялигые һурагшадтаа дэмжуулхые оролдодог байгаа. Аюша Доноевой оролдолгоор энэ һургуулиин дэргэдэ «Уран дуушэ» гэжэ уран зохёолой бүлэг бии болгогдожо, һурагшадай бэшэһэн шүлэгүүд уран гоёор сууряатажа эхилээ һэн.

Наяад онуудта Утаатын һургуулида багшалжа байха үедөөшье уран шүлэгтэ бүхы сэдьхэлээ зориулһан элэ хүн үхибүүдэй ним һайхан сэдьхэлые

«Бүгэлэй үнэндал арюун
Түнгалаг,
Басаганай мяһэрэлдэл
урин налгай,

буряад хэлэнтэй нягтаар холбожо, уран шүлэгэй утаһаханине бии болгожо шадаһан байха юм. Энэ һургуулиин дэргэдэ «Таба сагаа» гэһэн уянгата гоё нэрэтэй литературна бүлэг байгуулаа һэн.

«Таба сагаа» гэһэн бүлэгэй гэшүүдэй олонхинь уран зохёолтой ажабайдалаа холбоо. Эдэнэр бултадаа уран зохёолшод болоошьегүй һаа, буряад хэлээ саашань хүгжоон, үлэн сэдьхэлтэ үри хүүгэдтээ түрэл хэлэнэйнгээ түүхэтэ баялигые дамжуулха багшанар болоо.

Удаань Аюша Жапович Шара-Азаргын дунда һургуулида буряад хэлэнэй багшаар ажэлжэ байһанаа, наһанайнгаа амаралтада гараба гээшэ.

«Районой дээдэ захын ямаршье һургуулие аблаг үзэхэдэ, директорнуудынь, олонхи багшанарынь минии шабинар болоно. Шара-Азаргын һургуулида ерэжэ, энэ эбтэй эетэй коллектив соо оорыигоо һуурине оложо, оорыигоо шабинартай нэгэн һаналтайгаар хүдэлжэ ябаһандаа үнэн зүрхэйнөө омогорхоноб»,—гэжэ нэгэтэ Аюша Жаповичай хэлэһиень һанаһаб.

Үнэхээрөөшье, манайшье һургуулие абаад үзээ һаа, олонхимнай Аюша Жаповичай шабинар гээшэбди. Тиихэдэ буряад хэлэнэй багшанарай семинар дээрэ харахадa, бүгэд энэ багшын шабинар олон байдаг.

Үшөө саашань аймагай литературна нэгэдэлэйхидые абаад үзээ. Санжи-Хандa Дармаева Таисия Мархаева хөөр Аюша Жаповичай нютагайнь басагад— шабинарынь. Николай Очиров мүн лэ шабинарайнь нэгэн. Эндэһээ хараад үзэхэдэ, энэ нүхэрнай жаран наһанайнгаа дабаан ондэ зүдхэтэроо нилээд олон дэмбэрэлтэй һайхан хэрэгүүдые бүтээһэн, нилээд олон сэдьхэлдэ уран шүлэгшэнэй үрэжэлтэй үрэнэ тарижа, сэсэглүүлжэ шадаһан болонол даа.

Хүлэй түрэһэн тоонто, тэнлээл үнгөрөөн бага наһанай жаргалта хаһа бүхы наһан соо бүхөөр хадуугдан, ямар нэгэ зүүдэн шэнгеэр хаа-яахана иҳдэндэ үзэлдэн, сэдьхэл зүрхыень дулаахан үльһаар жогнээд, жэгнээд абадаг гээшэ. Эгээл эдэл тухайгаа Аюша Жапович «Сэхирэй үндэр эрье дээрэ» гэһэн шүлэг соогоо дуулан түүрээнэ:

Сэхирэй үндэр эрье дээрэ
Сэрэгэй хасагуд
һууһанаа,
Сэлеэн руугаа зоохэдэнь,
Синитын добо хоохороо.

Аюша Жапович Санагын Синиҳэ гэжэ газарта түрэһэн тула энэ шүлэгынь нимэ гунигтайхан мүрнүүдээр түгсэнэ:

Һарюу бурюу сэргэнүүд
Һалхи хуянда унажа,
Һайхан багым хуудаһануд
Һалан хууража
дуулаал даа.

Тэрэл 1992 ондо Аюша Жапович Доноевой «Дуулахал дайдам Захааминь» гэһэн шүлэгүүдэй суглуулбари гаража, Захааминай, мүн республикын олохон уншагшадые баясуулаа гээшэ.

Дуратай багшымнай, аха нүхэрэймнай бүхы наһан соогоо сэдьхэлэйнгээ өөрөөо дуһал дуһалаар суглуулһан зохёол-одоошье ном боложо гарабал даа. Энэ хадаа багшымнай сахэ баяр, ялалта, тинмэһээ маанадай ёнотойл омогорхол гээшэ.

Багшамнай сдоол маанадтаа зүрхээ, сэдьхэлээ, хамаг бодолоо, гунигаа, голхорёлоо, баярaа — дуулыень нюуй нюогүйгөөр, үргэнөөр солижо үгөөб ха юм.

«Дуулахал дайдам Захааминь» гэһэн ном эхинһээнь ираад, нүүлдэнь хүрэтэрөө уншахадaа, үнэхээрөөшье, хүнэй наһан, ажабайдал гээшэ ямаршье хүндэ хүшэр, ямар гайхалтай ёнин гээшэб гэжэ бодомжолжо үзэхөөр.

Аюша Жаповичай ажабайдал, хүдэлмэри, тэрэнэй амжалтанууд болон голхорёлтой бага зэргэ таниулахадaа, энэ суглуулбари «Сохи шүлэгүүдэй олонхинь удхые гүнсэдоор ойлгоноо. Нэмэ сохи зарим, шүлэгүүд аяар гуньаад жэлэй саада тээ, 1961—1962 «Шуудта бэшигдэһэн байна.

Сэгсэлбэрнь 4 багахан хүбиһэ бүридэнэ. Нэгэдэхинь «Эхэ оронойнгоо түүхэтэй» гэжэ нэрлэгдэнэ. Эндэ, үнөөдөрөөшье, манай ороной түүхэ харуулһаа шүлэгүүд олон.

Нэмэй хоердохи хүбиһэ «Торгон байгаалиин тоонто доро» гэһэн уянгата һайхан нэрэтэй. Эндэ корректорэй гэмээр жэнхэни буряад тоонто гэжэ үгэ тоонто гэжэ буруугаар гарашанхай.

Торгон сэнхир байгаалиин
Тоонто доро үдэхэ
Тоотой охор наһандаа
Тоомтой ходо ябамаар —

гэһэн ямар сэсэн һургаал бэлэмоор үгэнүүд гээшэб!

Намар тухай, намарай гунигтай олохон лэ уран шүлэгшэд оор оорыигоо сэдьхэлэй бодол гаргаһан байдаг. Тэд манай багшын «Намарай шэнжэ» мүн лэ оорын онсо удхатай.

Ягаан торгоор
баруун энгэр
Лагаа гоёор
хушагданхайб?
Ямар уран оёдолшо
Янзын һубад
нэрэжэрхёоб.

«Наранай элиэ дахаһан наһанай зүргэ» гэһэн гурбадахи хүбиһэ соо хүнэй наһан т

БУГЫН ХОНГЁО ДУУНАЙ ҮЕЭР

Аргатын дунда һургуулиин 75 жэлэй һайндэр тухай

Алтан намарай сэлмэг һайхан үдэроор, алаг бугын хонгёо дуунай үеэр, алтан хараасгайн дулаан орондоо нинджэ ябаһан сагаар Аргатын дунда һургуулиин 75-хи жэлэйнь алдарта ой эдэ үдэрнүүдтэ гүйсэбэ. Үйгэрһэн эдэ жэлнүүдэй хугасаа соо энэ һургуулиин бохого алхажа, ойоун бэлигтэй багшанарайнгаа эрдэм, дүй дүршэлынь ухаан бодолдоо шэнгээжэ, тэдэ баялигуудаа саашань дэлгэрүүлэн арьбадхажа, түрэл һургуулияа, түрэһэн эхэ, эсэгээ түшэглэхэ тоонто нютагаа дээрэ үргэн нэрлүүлжэ ябадагшье, ябаһаншье зон олохон даа. Һургуули дүүргэжэ гарагшадай олонхидынь дээдэ болон дунда эрдэмтэй мэргэжэлтэд боложо, арадай олон тоото һалбариншуудта амжалтатайгаар ажаллажа байхадаа, түрэл һургуулиингаа, нютаг нутыгнаа нэрэ зэргые дээрэ үргэн, аха захатанаа, үетэн нүхэдоо нэрлүүлжэ ябадаг гэшэ.

Аргатын дунда һургуули дүүргэһэн суута хүнүүдэй тоо тоолошогүй олон юм ааб даа. Тэдэнэй зариимынь жэшээлэн дурдабал, Буряад Республикын Верховно Советэй Түрүүлэгшэ Л. В. Потапов, Буряад арадай алдарта поэт Н. Г. Дамдинов, техническэ болон медицинскэ эрдэмэй кандидадууд А. А. Очиров, В. Р. Даржаев, Р. Б. Бодиев болон бусад үетэн нүхэдтээ суггаа Аргатын һургуулида һураһан, мүнөө тэдэнэр гансал нютаг нутагдаа бэшэ, мүн республика, тэрээнһээ гадууршье мэдээжэ болоһон зон гэшэ.

Мүн баһа олон тоото багшанар, аргашад, хүдөө ажахын мэргэжэлтэд, суута малшад, хонишод болон таряашад, сэрэгэй алба хаагшад энэл һургуулиин богоһоһоо ажабайдалайнгаа ургэн зам эхйлһэн намтартай. Эдэл хүнүүд эрхим ажалаараа түрэл Аргата нютагайнгаа экономикэ болон соёл болбосорол һаймаруулха хэрэгтэ нилээд ехэ хубитаяа оруулһаншье, оруулжашье байдаг даа.

Түрэл һургуулиингаа тэгшэхэн 75 жэлэйнь ойн баярта ород гүрэнэй олон тоото хизаар нютагуудһаа халуун зүрхэнэйнгөө дурые, хангалтама сэсэгүүдые асаржа ерэһэн һурагшадыень золгоходо, урма баяртайшье, уудалма нонин зугаатайшье байгаа бэлэй. Миниин үетэн болохэ Москва хотоһоо ерэһэн медицинын эрдэмэй кандидат Р. Г. Бодиев болон Волоград хотоһоо ерэһэн полковник Ц. Ц. Будаевтай золгожо, олон жэлэй туршада суглараһан һониноо хоорэлдэхэдэ, сэдьхэл зүрхэндэ сэнгүү, ухаан бодолдо урматайшье байгаа һэн. Хайшаашье харахада, зүрхэндэ дүтэ аха нүхэд—багшанараймнай, үетэн нүхэдэй танил илдам шарайнууд, шог зугаа, энэдэ наадан замханагүй...

Мүн баһа нютагай клуб соо болоһон баяр ёнололой суглаанай хүндэлэлэй президиумдэ һууһан наһатай багшанар—В. Б. Хышиктуев, Д. Д. Занабадаров, Л. Л. Дамдинова, Т. В. Карташова, Х. Г. Дамбаев, Ц. А. Ачитуева болон бэшэшье олон буурал толгойтой, бага эзргэ үтэлхэсэшье һанаһан багшанараа харахадаа, эжэлүүдгүй аяар холын дүшоод-табяад жэлэй үнгэрһэн тэндэхи һургуулиниймай хүхюу сэлмэг ажабайдал дахин-дахин ухаандамнай һэргэн, зүрхэ сэдьхэлымнай хүлгүүлээл даа.

Сахилгаан мэтэ түргэноор үнгэрһэн эдэ жэлнүүдтэ болоһон ажабайдалайнгаа элдэб ушаралта ябадалнууд, һонинуудаа үетэн нүхэдтээ, багшанартаяа хөөрэлдэжэ, эльгэлжэ, гуниглажа, хухижэ тараа һэмди.

Алтан дэлхэй дээрэ ажаһуужа эхилһэнһээ хойшо Аргата нютагтамнай нимэ ехэ найр нааданая, баяр ёнололой болоһые би һананагүй, Урма баярайнгаашье, удха шанарайнгаашье талаар энээнтэй жэшээлмээр һайндэр лаб болоогүйл хэбэртэй.

Нютагаймнай шэнэ һургуулиин байшангаа дэргэдэхи талмай дээрэ бухы Аргатын үхибүүд, хүн зоншинь суглараа гэжэ һанахаар байгаа һэн. Баяр жаргалаар билтарһан хүгжэм доро баяр ёнололой линейкэ татагдаад, багшанарай, айлшадай, һурагшадай зүгһоо халуун зүрхэнэй дүлэтэ үгэнүүд хэлэгдэжэ, нэрьемэ альга ташалга зэдэлтэ.

Баһал эндэ Москва хотоһоо Буряад Республикын Верховно Советэй Түрүүлэгшэ, Аргатын дунда һургуулиин һурагша байһан Л. В. Потаповһаа ерэһэн халуун амаршалга-телеграмма Хурамхаанай районой захиргаанай гулваа В. Д. Цыренов бултанай альга ташалган доро соносхоо һэн. Нимэ амаршалгын телеграммануд баһал олон байгаал даа.

Эндэ болоһон линейкын һүүлээр анха түрүүн дүүргэгшэдһээ эхилээд, байгша ондо дүүргэгшэд хүрэтэр бултa һурагшад онгуудаараа хубааржа, оор оорынгоо багшанартай классуудта орожо, дурасхаалай хэшээлнүүдые үнгэргэжэ, һургуулиниигаа жэлнүүдые һанан дурсажа, залуу үетэнтээ уулзажа, сэдьхэлэйнгээ һанамжанууд, хараа зорилгонууд, захяа заабаринуудаа хэлэжэ гараа һэмди.

Һүүлээрнь үдэрэй 2 сагта хүдөөгэй соёлой байшан соо зон олоор сугларжа, баяр ёнололой суглаан нээгдэжэ, элидхэл болон олон тоото үгэ хэлэлгэнүүдэй һүүлээр түрэл һургуулидаа, багшанартаа урма баяртай һурагшадайнь зүгһоо бэлэг барилган нилээд удаан саг соо үргэлжэлөө һэн.

Нигэжэ хэдэн зуугаад мянгата сэнтэй компьютерһаа эхилээд, хүгжэмэй духовой оркестр, хэдэн толгой үхэр мал болон хэшээлдээ хожомдохогүйн түлөө ханын часууд хүрэтэр — тоолошогүй олон бэлэгүүд үрсэлэй аман үгын баглаануудтайгаар барюулагдажал байгаа һэн.

Баяр ёнололой суглаанай һүүлээр багахан амаралта—залиин һүүлээр соёлой байшан соо дахин зон дүүрэжэ, дуу, хүгжэмоор билтарһан концерт наадан эхилшэбэ даа.

Нигэжэ Аргатымнай һургуулиин һайндэртэ Буряад Республикын арадай артистнууд Болот Бороев, эндэхи һургуули дүүргэжэ гараһан Михаил Елбоновой, Софья Данзанэ болон Буряадай суута хүгжэмшэ Владлен Пантаев, мүн баһа буряад дуушадай «Тэнгэри» гэһэн ансамбль урилгаһан байжа, эндэ сугларагшадые хүгжэм дуунуудаараа урмашуулжа, сээжынь баярые хүдэлгөө бэлэй.

Эгэшэ дүү Софья болон Михаил Елбоновууд түрэл Аргатынгаа һургуулиин һайндэроор хүн зоншие халуунаар амаршалжа, сэдьхэлдэ дулаан аялгануудаа татажа, нэрьемэ альга ташалганда хүртөө. Артистнууд үшөө нютагай һургуулиин багша Дамба Хобраковой зохеоһон шүлэгүүдтэ Владлен Пантаевай бэшэһэн хүгжэмтэй олон дуунуудые гоёор гүйсэдхэжэ, сугларагшадые урмашуулаа. Концерт наадан үдэшэ орой болотор үргэлжэлөө һэн.

Зал соо һуугшадтай хоорэлдэхэдэ, ехэл урма баяртайнууд, һанаагаа хананги, ерээдүйдөо этигэл найдалтай байгаа бэлэй. Тиимэшье байхань зүб ха. Юуб гэхэдэ, 75 жэл гэшэмнай хүнэй эдлэдэг наһаар хэмжэхэ болоо һаа, нилээд үндэр наһан байбашье, арад түмэндэ толормо эрдэм бэлиг бэлэглэжэ байдаг түрэл һургуулидамнай тиимэшье ехэ бэшэл даа.

Энээхэн сагай туршада түрэл һургуулимнай эгээл зохидоор хүгжэжэ, һалбаржа байһан эдир наһанайнь, эршэтэйгээр болбосоржо байһан үе хаһань гэжэ тэмдэглэлтэй. Мүнөө һайндэроо тэмдэглэжэ байһан үеынь хатуушаг байбашье, зоной хамтын хүсоор яһала эмхитэйгээр, үндэр хэмжээндэ тэрэ үнгэрбэ гэшэ. Энэ хэмжээ ябуулга үнгэргэлгэдэ Аргата нютагай олонитэ, хүдөө ажахын нэгэдлүүд, районой захиргаанай эрдэм һуралсалай таһагай, һургуули дүүргэжэ гарагшадайнь, мүнөө һурагшадайнь зүгһоо схэ дэмжэлтэ, туһаламжа үзүүлэгдээ ааб даа. Энэнь ехэл урматай, һайшаалтай гэшэ. Нигээд лэ түрэл һургуулиниймай түүхэтэ сагай хэды шэрүүнишье һаань, жэлһээ жэлдэ сэнхирхэн огторгой дороо сэсэглэжэл, һалбаржал байгыш даа гэжэ үреэхэ дурам хүрэнэ.

Даша-Нима ХОБРАКОВ.

Номой таг

«МАГТААЛ, ҮРЭЭЛ, СОЛО»

Буряад арадай аман үгын абдарай үрсэл, магтаал, соло дуудалга гэхэ мэтын шүлэглэмэл зохёолнууд жэл бүхэндэ газетэ, журналнуудта үндэһэн хэлэн дээрээ хэблэгдэжэл байдаг. Мүн эдэ зохёолнуудай суглуулбариин номуудшье заримдаа хэблэлһээ гарадаг гэшэ.

Эрдэмтэ худэлмэрилэгшэ С. Д. Бабуев шэнэ суглуулбариннуудһаа үреэл, магтаал, мориной соло дуудалга шэлэн абажа, ном болгон бүридхөод, дээрэ дурдагдаһан нэрэтэйгээр хэблүүлбэ.

Энэ ном хадаа 1990 ондо эрдэмтэнэй согсолжо хэблүүлһэн «Үреэл тогтохо болтогой!» гэһэн арадай дунда олоор дэлгэрһэн номой үргэлжэлэлынь болоно. Үнэ холыг үе сагһаа замхангүй, уг залган ерэһэн аман үгын одэ зохёолнуудые үргэн нинтэдэ дурадхахадаа, уншагшадай эрилтэ захяагаар энэ зохёол бүридхэгдэбэ гээд онсолоё.

С. Д. Бабуевай шэнэ ном оролто үгэһоо, мүн дүрбэн бүлэгһоо бүридэнэ. Оролто үгэ соонь үреэл, магтаал, соло дуудалга тухай юрэнхы ойлгосо, яажа бии болоһон тухайнь түүхын хуряангы мэдээсэлнүүд үгтэнхэй.

«Шажан мүргэлэй магтаал» гээд І-дэхи бүлэг нэрлэгдэнхэй. «Ногоон Дара эхын», «Гурбан эрдэниин», «Зандан Жуугай», «Жаран хашарай» гэхэ мэтэ магтаалнууд эндэ оруулагдаа. Буряад зоной ажаһуудаг хизаар дайдаар буддын шажанай дэлгэрхэдэ, эдэ нютагуудаар олон дасан, дуганууд баригдаһан түүхэтэй. Үе сагай үнгэрхэдэ, эдэ бухы дасануудта зорюулагдажа, олон магтаалнууд зохёогдоһон байдаг. Түс согсолборн дотор Агын, Сүүгэлэй, Эгэтын, Чисаанын, Анаагай, Хилгантын, Санагын дасануудай магтаалнууд хэблэгдэбэ.

Хоёрдохи бүлэгынь «Эхэ, эсэгын магтаал» гэһэн нэрэтэй. Эхэ, эсэгынгээ аша туһые харюулха тухай, эрдэм болигэй, мүн баатар бүхэшүүлэй, суута мэргэшүүлэй, гал гуламтын магтаалнууд энэ бүлэгтэ толилогдобо.

«Сагаан сэдьхэлэй үреэл» гэһэн 3-дахи бүлэгтэ бурханда, тэнгэридэ мүргэлэй, эдир залуу наһанай, үнэдэр наһатанай, Сагаалганай, хадаг табилгын, хуриг түрын үреэлнүүд оруулагдаа.

«Мориной соло дуудалга» 4-дэхи бүлэгые шэмэглээ.

Үреэл, магтаалнуудые суглуулжа, хэблэлэй хуудаһануудта толилһон хүнүүд тухай тобшо мэдээсэлнүүд номой һүүлшын хуудаһануудта үгтэнхэй.

Энэ номые хэблэлдэ редактор Владимир Намсараев бэлдээ, уран зурааша Б-М. Зыдрабын шэмэглэн гоёогоо гээд тэмдэглэлтэй.

Г. ДАШЕЕВА.

ЭГЭЭЛ УРДАНАЙ ШУБУУД

Хитадай зүүн-хойто зүгтэ оршодог Ляопин провинциде хүдэлжэ байһан Науканууудай академиин Палеонтологиин институтай экспедиции эртэ урдын 20 шубуунай хүүрнүүдые олобо. Эдэ шубууд 135 миллион жэлэй саана нинджэ ябаа гэжэ шэнжэлгэ харуулба. Эрдэмтэд эдэ шубуудаа «нэсэй орнис» гээд нэрлэбэ. Урдань Хитадые «Нэсэй» гэжэ нэрлэдэг һэн. Харин грек хэлэн дээрэ «орнис» гэжэ үгэ «шубуун» гэһэн удхатай.

ХУРГААРАА ДЭЭРЭ ХА

Хургаараа зураг зураха заншал Хитадта һэргээгдэжэ эхилбэ. Тан хаан үгсаатанай засаг барижа байхада (618—907 онуудаа), энэ заншал бии болоһон юм. Тингэжэ Цин хаан үгсаатанай XX зуун жэлэй эхиндэ засагаа алдахадань, энэ заншал зараа бэлэй. Синьхуа агентствын мэдээсэнэй ёһоор Хитадһаа, Тайваньһаа, Гонконгһоо, Сингапурһаа, Малайзиһаа, Индонезиһээ, Японһоо, США-һаа ерэһэн уран зураашадай хабаадалгатайгаар нимэ арааар зурагдаһан зурагуудай выставк Ухань хотодо эмхидхэгдэбэ.

Мүнөө үедэ Хитадта уран зураашад мануалистнуудай бүлгэм бии. 10-тайһаа 83 хүрэтэр наһатай 600 гаран хүнтэй энэ бүлгэм нэгэдүлэн,

ЭРЭЭН ГҮРӨӨҺЭНҮҮДТЭ ТУҺАЛХА

Арбан жэл болоходо, дыхэй дээрэ нэгэшье эрээн гүрөөһэн үлэхэгүйдөо болохо, үгышье һаа, гансал зоопаркнуудта үлэхэ юм. Байгаали болон байгаалиин баялигуудые хамгаалгын улахоорондыи нэгэдэлэй эдэбхитэй Дэлидэ нимэ мэдээсэл хэбэ. Мүнөө үедэ 1100 эрээн гүрөөһэн зоопаркнуудта байлгадана. Гадна Энэдхэгэй, Бангладешэй, Индонезиин, Хитадай джунглинууд, Россия Приморгин ойнууд соо 7—8 мянган эрээн гүрөөһэн бии. Энэ амитанай табан язык гурбаниинь үлэхэ гү, али үгы гү—гайтай болоной. Нэгэниинь үгы болохо түйлдаа дүтэлоо, үшөө нэгэниинь һалажа эхилэ шахуу.

Бенгалиин эрээн гүрөөһэн эгээл һайн байдалтай гэжэ тоологдоно. Энэдхэгэй засагаархидай эрид шанга хамжээнүүдые абаһанайнь ашаар 20 жэл соо 1,8 мянганаа 4,3 мянган болотороо олошроо. Манай Уссурийн эрээн гүрөөһэн үгы болохо түйлдаа хүроо. Мүнөө ородоо 250-яад эдэ амитад үлэнхэй.

БАҺАЛ ТӨН ТОМО

Вьетнамай түбэй Куангнай провинциде оршодог эртэ урдын бэхилэгдэмэл хэрэмые тойруулаад малтагдаһан гурбан метр гүнзэгы нүхэнэй ооорой шабар болбоһон элһэн сооһоо хуушалта тоо томо мортира олдобо. Энэнэй шэгнүүрынь хоёр тонно, калибрань 77 сантиметр болоно.

«Нян зан» һониной мэдээсэнэй ёһоор, XIX зуун жэлэй эхиндэ хаан шэрээ эзэлжэ байһан Нгуенүүдэй хаан угсаатанай үедэ энэ үхэр бүр шудхагдаһан байгаа хэн. Россида бии байһан «хаан үхэр бүү» XVI зуун жэлдэ шудхагдаа, 40 тонно шэнүүртэй. Зүгоор тэрээнэй нэгэтэншье буудагүй. Харин Вьетнам мортираар оло дахин буудаһан байна.

ЮУНДЭ ҺАЛАНАБ?

Гэр бүлэнүүд юундэ һалаһаб? Энэ түрын болоһоноо һуулдэхи 4 жэл соо гол нь үлэб ушарна. Зан абаһараа таараагүй, хэн нэгэниинь урбаһан, үхибүүтэй болохо аргагүй, амяараа байха баатай болоһон ушарнууд гол шалтагаанинь болодог. Харин нютагуудые абаһараахада, баһал онсо алдаануудтай байха юм.

Жэшээлхэдэ, Россида хүхидалга, зан абаһараараа таараагүй гэжэ гол түлэб һалана. Хэн нэгэнийнь урбаһанай түлөө һалаха ушарнууд Грузидахиһаа Эстонидо хүрэ дахин олон юм. Армяни, Грузи, Узбекистанда үбгэнэй гү, али һамганайнь хадамуудтаяа муу харилцатай байһан ушар гэр бүлэ һандарһанай гол шалтаган болоно. Үхибүүдтэй болоогүй байһан ушар Грузиде үбгэ, һамганай һалаһаг шалтагаан оло дахин олдог. Эстонидо нимэ үсөөноор дайралдаг юм.

(Эдэб һониниуудаа абтаб).

Байгша оной ноябрийн тэнгэсэр дүрэ буляалдалгын барилдаагаар Россин Кубогта хүртэхын түлөө мүрысоон Улаан-Үдэдэ үнгэргэдэхэ юм. Манай штатнабэшэ корреспондент В. С. Сыдеев дүрэ буляалдалгын барилдаагаар Россин суглуулагдамал командын тренер, спортын габьяата мастер Борис Будаевтай уулзажа хөөрэлдэбэ.

Манай хөөрэлдөөн

РОССИН КУБОК—УЛААН-ҮДЭДЭ

— Дүрэ буляалдалгыч барилдаагаар Россин Кубок хэзээ бии болоо һэм, тэрээндэ хүртэхын түлөө мүрысоонүүдэй түүхэ туухай хоорэжэ үгыт.

— Россин Федерацида дүрэ буляалдалгын барилдаанай хэдэн һуургуулиин бии болоходо, 10 гаран жэлэй саада тээ, энэ мүрысоонэй эхин табигдаа һэн. Түрүүн энэ мүрысоон 2 шатаар үнгэрдэг һэн. Мүрысоонэй І шатада, жэшээнь, Сахаяхадай, Красноярска болон Хабаровска хизаарнуудай, Кемеровскэ, Новосибирскэ областьнуудай. Тувын болон Буряадай команданууд уулзадаг байгаа. Һүүлээрнь түрүү һуури эзэлһэн хоёр команда бусад регионуудай командануудтай мүрысэдэг һэн. Энэ ута унжагай дүрим болюулагдажа, Россин чемпионадтал адли гуримаар үнгэрдэг болоо бэлэй.

— Миниин адаглахада, Кубогта хүртэхын түлөө мүрысоонүүдтэ эгээн эрхим спортсменүүд хабаададаггүй. Юундэ тиигэдэг хаб?

— Нээрээшье, Кубогай түлөө мүрысоонүүдтэ имагтал командын нэрэ хүндэ хамгаалагдана ха юм. Хубиин талаһаа абахада, ямаршье материальна аша туһагүй гээшэ. Тиимэһээ командын урдаа хараха, нэрэтэй солотой барилдаашад эдэ мүрысоонүүдтэ мүртэй хабаадагдагүй. Залуу барилдаашадта дүрэжэ, бэлиг шадабаряа мулихэдэнь, энэ мүрысоонэй һайн шалгалта, һургаал хэшээл болодог.

— Борис Дугдановичь, Та Кубогай мүрысоонүүдтэ хабаадаһан байхат. Буряад барилдаашад хэр амжалтайгша һэм бэ?

— Кубогай түлөө түрүүшын мүрысоонүүдтэ хабаадаа һэм. Буряад барилдаашадай 1987 ондо Красноярскда туйлаһан амжалтые мартагшагүйб. Өөһэд оэһэдынгөө шэгнүүрнүүдтэ Валерий Балдуев, миниин дүү Владимир, Александр Бардаханов, Владимир Шестаков гэгшэд түрүү һуури эзэлээ һэн. Тээд удаань тус мүрысоонэй нэрэ хүндэ бууража эхилээ бэлэй. Нёдондо жолдэ финансын талаар дабагдашагүй бэрхэшээлнүүдһээ шалтагаалан, энэ мүрысоон үнгэрөогүй. Энэ жэлдэ Кубогай мүрысоонүүдые үнгэргэхын түлөө Олимпиин хоёрдугаар чемпион, Барилдаанай федерацийн толгойлогшо Иван Ярыгин ехэ оролдолго гаргаа.

— Юундэ Улаан-Удэдэ энэ шухала удхатай мүрысоо үнгэргэхые шиидээ хаб?

— «Шухала удхатай» гэһэнтнай тон зүб гэжэ һанагдана. Мүнөө, СССР гүрэнэй үгы сагта, энэ мүрысоон шухала болоноой. Регионууд хоорондын, Ярыгинай шанда хүртэхын түлөө уласхоорондын удхатай мүрысоонүүдтээ, Россин чемпионадһаа гадна, ондоо мүрысоонүүд мүнөө үгы ха юм. Буряад барилдаанай һуургуулиин нэрэ хүндые үндэрөөр сэгнэжэ, түлөөлэгшэдэйнь амжалтануудые хараада абаһан хадаа Россин Барилдаанай федераци энэ мүрысоо Улаан-Удэдэ үнгэргэхэ гэжэ шиидээ бшуу.

— Мүрысөөндэ бэлэдхэл хэр ябуулагданаб? Буряад барилдаашад сооһоо хэд хабаадахань бэ?

— Эмхидхэлэй асуудалда тогтоһуу. Спортын талаар гүрэнэй комитедтэ мүнөө байхагүй. Һая эмхидхэлэй комитет сугларааа, тэгэ дэ ушаралта ябадалнууд, һониниуудаа үетэн нүхэдтээ, багшанартаяа хөөрэлдэжэ, эльгэлжэ, гуниглажа, хухижэ тараа һэмди.

Алтан дэлхэй дээрэ ажаһуужа эхилһэнһээ хойшо Аргата нютагтамнай нимэ ехэ найр нааданая, баяр ёнололой болоһые би һананагүй, Урма баярайнгаашье, удха шанарайнгаашье талаар энээнтэй жэшээлмээр һайндэр лаб болоогүйл хэбэртэй.

Нютагаймнай шэнэ һургуулиин байшангаа дэргэдэхи талмай дээрэ бухы Аргатын үхибүүд, хүн зоншинь суглараа гэжэ һанахаар байгаа һэн. Баяр жаргалаар билтарһан хүгжэм доро баяр ёнололой линейкэ татагдаад, багшанарай, айлшадай, һурагшадай зүгһоо халуун зүрхэнэй дүлэтэ үгэнүүд хэлэгдэжэ, нэрьемэ альга ташалга зэдэлтэ.

Баһал эндэ Москва хотоһоо Буряад Республикын Верховно Советэй Түрүүлэгшэ, Аргатын дунда һургуулиин һурагша байһан Л. В. Потаповһаа ерэһэн халуун амаршалга-телеграмма Хурамхаанай районой захиргаанай гулваа В. Д. Цыренов бултанай альга ташалган доро соносхоо һэн. Нимэ амаршалгын телеграммануд баһал олон байгаал даа.

Эндэ болоһон линейкын һүүлээр анха түрүүн дүүргэгшэдһээ эхилээд, байгша ондо дүүргэгшэд хүрэтэр бултa һурагшад онгуудаараа хубааржа, оор оорынгоо багшанартай классуудта орожо, дурасхаалай хэшээлнүүдые үнгэргэжэ, һургуулиниигаа жэлнүүдые һанан дурсажа, залуу үетэнтээ уулзажа, сэдьхэлэйнгээ һанамжанууд, хараа зорилгонууд, захяа заабариннуудаа хэлэжэ гараа һэмди.

Нигэжэ Аргатымнай һургуулиин һайндэртэ Буряад Республикын арадай артистнууд Болот Бороев, эндэхи һургуули дүүргэжэ гараһан Михаил Елбонов, Софья Данзанэ болон Буряадай суута хүгжэмшэ Владлен Пантаев, мүн баһа буряад дуушадай «Тэнгэри» гэһэн ансамбль урилгаһан байжа, эндэ сугларагшадые хүгжэм дуунуудаараа урмашуулжа, сээжынь баярые хүдэлгөө бэлэй.

Эгэшэ дүү Софья болон Михаил Елбоновууд түрэл Аргатынгаа һургуулиин һайндэроор хүн зоншие халуунаар амаршалжа, сэдьхэлдэ дулаан аялгануудаа татажа, нэрьемэ альга ташалганда хүртөө. Артистнууд үшөө нютагай һургуулиин багша Дамба Хобраковой зохеоһон шүлэгүүдтэ Владлен Пантаевай бэшэһэн хүгжэмтэй олон дуунуудые гоёор гүйсэдхэжэ, сугларагшадые урмашуулаа. Концерт наадан үдэшэ орой болотор үргэлжэлөө һэн.

Зал соо һуугшадтай хоорэлдэхэдэ, ехэл урма баяртайнууд, һанаагаа хананги, ерээдүйдөо этигэл найдалтай байгаа бэлэй. Тиимэшье байхань зүб ха. Юуб гэхэдэ, 75 жэл гэшэмнай хүнэй эдлэдэг наһаар хэмжэхэ болоо һаа, нилээд үндэр наһан байбашье, арад түмэндэ толормо эрдэм бэлиг бэлэглэжэ байдаг түрэл һургуулидамнай тиимэшье ехэ бэшэл даа.

Энээхэн сагай туршада түрэл һургуулиниймай эгээл зохидоор хүгжэжэ, һалбаржа байһан эдир наһанайнь, эршэтэйгээр болбосоржо байһан үе хаһань гэжэ тэмдэглэлтэй. Мүнөө һайндэроо тэмдэглэжэ байһан үеынь хатуушаг байбашье, зоной хамтын хүсоор яһала эмхитэйгээр, үндэр хэмжээндэ тэрэ үнгэрбэ гээшэ. Энэ хэмжээ ябуулга үнгэргэлгэдэ Аргата нютагай олонитэ, хүдөө ажахын нэгэдлүүд, районой захиргаанай эрдэм һуралсалай таһагай, һургуули дүүргэжэ гарагшадайнь, мүнөө һурагшадайнь зүгһоо схэ дэмжэлтэ, туһаламжа үзүүлэгдээ ааб даа. Энэнь ехэл урматай, һайшаалтай гэшэ. Нигээд лэ түрэл һургуулиниймай түүхэтэ сагай хэды шэрүүнишье һаань, жэлһээ жэлдэ сэнхирхэн огторгой дороо сэсэглэжэл, һалбаржал байгыш даа гэжэ үреэхэ дурам хүрэнэ.

Даша-Нима ХОБРАКОВ.

Зуһаландаа газарай эдеэ үргүүлагшадта

ХОРХОЙ ШУМУУЛТАЙ ТЭМСЭХЭ ХАҺА

Сэсэрлигтэ хоро хүргэдэг элдэб хорхой шумуулай олонхинь хүрьһэн соо үбэлжэдэг. Тиимэһээ тэдэнтэй аша үрэтэйгоор тэмсэхын тулада үрэ жэмэстэ һоогүүдэй дорохи, зурууд хоорондохи хүрьһые онгилон һэндэхэ хэрэгтэй. Гадна далангуудаа һэндэн урбуулхада һайн. Тиихэдэтнай хорхой шумуул түүгдэхэ, үлоошэнь үбэлэй хуйтэндэ хосорхо.

Үлирэй дэргэдэ, хүрьһэнэй дээдэ хубида, модоной голой хахархайнууд соо үлирэй сэсэгүүдые эдидэг сохонууд үбэлжэлдэг юм. Хабартаа модоной эшээр дээшээ абиран гараад, һаял эадаржа эхилһэн гүлгэдые эдидэг. Мүнөө, тогтомол саһанай орохоһоо урид, үлир таригшад эдэ сохонуудые оложо, үгы хэхэсэ оролдохо юм.

Гадна холтоһоной хахархай соо үлирэй дайсан—яблоканнуудые эдидэг тообшэ хородог. Яблокануудай үнэ байһан сарай гү, али гэрэй таһалга соо мүн хорожо болохо юм.

Үлиртэ хоро хүргэдэг үшөө нэгэ дайсан—холтоһо мэрэдэг сохо холтоһоной доро, һалаанууд болон будүүн эшэнүүдтэ хорожо, үбэлжэдэг гэгшэ.

Үбэлэй эхилхэдэ, олон хорхой шумуул үндэгэн соогоо, үшөө түроодүй байдаг. Гүлгэдэй узуурта, залуу һалаа мүшэрнүүд дээрэ үндэгэдынь хородог. Нимэ үндэгэд утаашаа 0,5 миллиметр хүрэдэг, гонзогорнууд, хара, ялагар үнгэтэй гү, али яблони эдидэг тообшын һаа, улаан-шара үнгэтэй, тахяагай үндэгэн мэтэ түхэлтэй байха юм.

Зундаа вишнийн набшаһад дээрэ хара үнгэтэй, уһабхи хорхойнууд дайралдадаг. Энэ хадаа вишни мэрэдэг сохын үтэн хорхой гээшэ. Үбэлдөө тэдэнэр вишнийн дорохи хүрьһэн соо, 7 сантиметр гүнзэгыдэ хорожо үбэлжэдэг.

Хара үхэр нюдэнэй жэмэс эдидэг сохын үтэн хорхойнууд мүн лэ хүрьһэн соо үбэлжэдэг. Крыжовниигой дайсан—огневко нэрэтэй тообшын үндэгэд һөөг модоной үндэһэнэй хүрьһэн соо мүн лэ хородог. Үбэлэй шэмэрүүн хуйтэнһоо айдаггүй юм.

Бүри доохонуур, 25 сантиметр хүрэтэр гүнзэгыдэ малина мэрэдэг сохонууд хородог гээшэ. Эндэл тэдэнэй үндэгэн сооһоо заахан сохонууд гаража ерэдэг.

Зэдэгэнэ болон малиныи жэмэсээр хооллодог ута хамарта сохо болон хашаг гэхэ мэтын шумуул хүрьһэн соо гү, али хатаһан набшаһад доро хородог.

Огородой дайсад—капуста мэрэдэг тообшэ, редис, репэ, редькэ эдидэг булуудха сохонууд, горох гэмтээдэг тообшэ гэхэ мэтэшэлэн унаһан набшаһан доро, парниууудай сохын рамануудай, хашаа хорёогой, гэрэй ханын забһарта, нүхэ солоохой соогуур, хүрьһэн соошье үбэлжэхэеэ бэлдэнхэй. Аюултай дайсан—колорадын сохо хүрьһэн соо 25—30 сантиметр гүнзэгыдэ хородог. Бүри доро, 1 метр шахуу гүнзэгыгөөр малтабалтнай, медведкэ гэжэ нэрэтэй, мүн лэ аюултай сохонууд, тэдэнэй үндэгэдшье олдохо байха.

Элдэб хорхой шумуулаар хооллодог шубуудые сэсэрлигтээ суглуулбалтнай, ехэ һайн. Тиимэһээ жэгүүртэ нүхэдөо найжалхаяа, эдюурнүүдые үлгэжэ, үбэлэй шэмэрүүн хуйтэндэ эдеэлүүлжэ байхаяа бү залхуурагты. Гадна үрэ жэмэстэ мододоо сагаадахаяа бү мартаарайт.

ҮБЭЛЖЭДЭГ ЧЕСНОК

Газарай эдеэ үргүүлагшад үбэлжэдэг чесногые октябрь һара соо таридаг юм. Энээн тушаа тодорхойгоор хоорэебди.

Үрэжэлтэй, һайнаар элдүүрилэгдэнэ, элһэлиг бороо хүрьһэндэ чеснок дуратай юм. Зундаа һонгино тарифан далан дээрэ чеснок һуулгажа болохогүй. Харин капуста, үгэрсэ болон эртүүр эдеэшэдэг газарай эдеэнэй һүүлээр чеснок һуулгахада таатай.

Ямар сорт шэлэбэл дээрэб? Манай Сибириин улариада таатай сортнууд гэбэл, «юбилейный», «грибовский», «полет», «отрадненский» мүн болоно.

Хүрьһэндоо урид дүрбэлжэн метр бүхэндэ хахад хүнэг наг шэбхэ, 1-1 томо халбага суперфосфат, хлористо кали оруулхат. Тарилгын тээ урдахана 1 халбага аммиагай селитрэ сэсэжэ, шоройтой худхаад, тармуураар жэгдэлхэ хэрэгтэй.

Томонууд болон дунда зэргын хомхоолнуудые шэлэжэ һуулгадаг. Зуруудуудай хоорондо 20—25 сантиметр зайтай байха, харин хомхоолнуудай хоорондохи зай 6—10 сантиметр болохо юм. 5—6 сантиметр гүнзэгыгоор һуулгахат. Үбэлэй хуйтэнһөо далдалжа, дээрэнэнь 2 сантиметр зузаанаар торф дэлгээжэ, аргааханаар тэгшэлэн тараадаг.

«Сибириин саад» һониниһоо абтаба.

БУРЯТИЯ

мүнөөдэрэй комерто

Һунгалтын урда тээ. «Түрүүшын шухала асуудалнууд шиидхэгдээ»—Т. Жимбуевагай мэдээсэл.

Буряад Республикын Верховно Советэй Президиумэй заседаниин тухай.

Аймаралтын үдэр, дэлгүүр дээрэ. «Намар, үнэ сэнгүүд ба хүн зон»—В. Гомбосвагай репортаж.

«Хилээмэнэй дуталдахада, магазинууд зэмэтэй...» — Л. Мальцевагай статья.

Экономикын хубилалтанууд. «Уридлаһамнай болоо...»—хоорэлдоон.

Һэримжэтэй байгты. «Электрон шэгнүүр хэ... олзотойб?» — Э. Намсараевагай тэмдэглэл.

Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИЙ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь). НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет
Бүгэдэ буряадай үндэһэн соёлой эблэл болон редакцийн ажалша коллектив.

Манай адрес: 67000, Улаан-Удэ, Каландаришвилийн үйлсэ 23, «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакцийн телефонууд: редакторай—2-50-96, приемный—2-54-54, редакторай орлогшонорой—2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарийн—2-50-52, секретариадай—2-66-76, таһагууд: соведүүдэй худэлмэрийн ба нинтын эмхинүүдэй—2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа — 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35, соёлой эрдэмэй болон һургуулинуудай—2-60-21 (даагшань), 2-57-63; олонитын худэлмэрийн ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын—2-60-91; корректорнүүдэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй—2-35-95. Манай корреспондентнүүд: Агинскда—3-42-19, Закаменскда—30-61.
Бу